

ЛИСТОПАДОВА РЕВОЛЮЦІЯ 1918 РОКУ В ГАЛИЧИНІ ЯК ВІЙСЬКОВА ОПЕРАЦІЯ

Л. Я. Генік

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76025, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: genyk-sas@ukr.net*

Мета даної статті – проаналізувати плани українських політичних сил щодо шляхів проголошення та формування незалежної самостійної соборної держави Україна та їх реалізація з точки зору військової стратегії і тактики.

В статті аналізуються різні форми (мирна й військового повстання) підготовки щодо передачі чи отримання влади українською стороною після закінчення Першої світової війни в Наддніпрянській Україні та в Галичині, а також шляхи досягнення стратегічної мети українського народу: створення Української держави.

Методами аналізу архівних документів, аналогії, гіпотетичним, порівняння встановлено, що всі представники українських політичних партій Східної Галичини розглядали й орієнтувалися тільки на мирний шлях отримання влади українським народом в основному за планом, розробленим і погодженим ще при житті принца Франца-Фердинанда із представниками української сторони, що були представлені в Австро-Угорському парламенті – Рейхсраті. Інших варіантів проголошення й формування Української держави галицькі політики не передбачали, не розглядали й не готували.

Військових варіантів теоретично могло бути два, але жодного із них політичні сили, які мали взяти на себе підготовку щодо створення держави, так і не передбачили й підготовчу роботу не здійснили. Єдиними, хто мислив тверезо і реально розглядав силовий варіант проголошення Української держави та її захист, були українські військові офіцери і старшини у відставці або котрі служили в австро-угорській армії.

Висновки. На жаль, через пасивність політиків, підготовку військової операції щодо проголошення й захисту української держави було розпочато надто пізно. І хоча саме здобуття влади українцями, як тактична військова операція, пройшло успішно, проте стратегічну мету – проголошення й збереження держави Україна – українці не підготували й провалили. Причина поразки – ментальність українців.

***Ключові слова:** військова операція, стратегія, тактика; державні формування: парламент Австро-Угорщини – Рейхсрат, поліція, армія, судові органи; австрійське і українське законодавство; військова підготовка (теоретична і практична); відповідність дій стратегічній меті, ментальність.*

З нагоди 100-ліття закінчення Першої світової війни й проголошення ЗУНР варто би проаналізувати події літа 1914 - осені 1923 років з т. з. військової науки, оскільки сучасні події в Україні показують, що більшість представників із сучасної української еліти не зробила ніяких висновків з помилок минулого в історії українського народу.

Всі дослідники історії західноукраїнських земель першої чверті ХХ століття зібрали величезний фактичний матеріал про національно-визвольний рух на цих землях, зокрема *збірники спогадів* та окремих *документів*, видані українською діаспорою Науковим товариством ім. Тараса Шевченка (далі – НТШ) під заголовками: “Альманах Станиславівської землі”, “Броди і Брідщина”, “Бучач і Бучаччина”, “Городенщина”, “Зборівщина. Над берегами Серету, Стрипи і Золотої Липи”, “Історично-мемуарний збірник Чортківської округи”, “Коломия й Коломийщина”, “Рогатинська земля”, “Стрийщина: історично-мемуарний збірник Стрийщини, Сокільщини, Болахівщини, Долинщини, Рожнятівщини, Журавенщини, Жидачівщини і Миколаївщини”, “Шляхами золотого Поділля. Регіональний збірник Тернопільщини”, “Яворівщина і Краковеччина” і т.д.¹

Окремо вийшли праці самих січових стрільців, що воювали в УСС та в УГА “УСС: Українські січові стрільці, 1914-1920” та спогади їхніх сучасників, що приймали участь у цих подіях як урядові діячі ЗУНР “Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв’язані з Першим Листопадом 1918 р.” Л. Цегельського, або як виконавців Листопадового чину на місцях “Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях України зі спогадами та життєписами членів Комітету Виконавців Листопа-

¹ – Альманах Станиславської землі. Збірн. матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. В 2-х т. Т. 1. / Ред. - упоряд. Б. Кравців, М. Климишин. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен – Париж, 1975. 959 с., Т.2. 1985. 900с.; Броди і Брідщина. Історично – мемуарний збірник. / Ред. Я. Чумак. Торонто, 1988. 671 с.; Бучач і Бучаччина. Історично – мемуарний збірник. / Ред. М. Островерха. Нью-Йорк – Лондон – Париж – Сідней – Торонто, 1972. 943 с.; Городенщина: Історично-мемуарний збірник / Ред. Г. Марунчак. Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978. 870с.; Зборівщина. Над берегами Серету, Стрипи і Золотої Липи: Історично-мемуарний збірник / Ред. кол. Б. Гошовський, В. Верига, А. Жуковський. Торонто – Нью-Йорк – Париж – Сідней, 1981. 1056с.; Історично-мемуарний збірник Чортківської округи / Ред. колегія: Ольга Соневицька, Богдан Стефанович, д-р Роман Дразньовський. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто. 1974. 923с.; Коломия й Коломийщина. Зб. споминів і статей про недавнє минуле. / Ред. Богдан Романенчук. – НТШ Укр. архів. Т. 46. Філадельфія: Вид-ня комітету коломиян, 1988. 980с.; Рогатинська земля / Зб. істор.-мемуарн. матеріалів. В 2 - х тт. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто. Т.1. 1989. 998с.; Т.2. 1996. 845с.; Стрийщина: істор.-мемуар. збірник Стрийщини, Сокільщини, Болахівщини, Долинщини, Рожнятівщини, Журавенщини, Жидачівщини і Миколаївщини. / Ред. І. Пеленська, К. Баб’як. В 2-х тт. Т.1. Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней, 1986. 634с.; Шляхами золотого Поділля / Регіональний збірник Тернопільщини. Т. II. Філадельфія, 1970. 280 с.; Яворівщина і Краковеччина. Регіональний істор.-мемуарн. збірник. / Ред. В. Лев і В. Барагура. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто. 1984. 852 с.

дового Чину” упорядковані одним із його виконавців Михайлом Гуцуляком чи безпосередніх учасників воєнних подій 1914-1923 рр. та Листопадового чину 1918р.: доктора права Костя Левицького – члена Конституанти та отців Ісидора Нагаєвського “Спогади полевого духівника” та Івана Лебедовича “Полеві духівники Української Галицької Армії”².

Джерельна база дослідження узагальнена в праці д-ра істор. наук Великочія В. С. “Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР (до 85-ліття ЗУНР)” (Ів.-Франківськ, 2003)³. Її доповнюють опубліковані збірники документів з історії ЗУНР упорядковані професором Олександром Карпенком “Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Документи і матеріали у 5-и томах” (Ів.-Франківськ, 2009) та збірник документів за ред. докторів істор. наук, професорів Я. Ісаєвича, М. Литвина та інших⁴, істориком Іваном Монолатієм видані документи, свідчення очевидців, спогади, оголошення, накази революційної доби під заголовком “Станиславів у часи ЗУНР” (Ів.-Франківськ, 2008)⁵ та праця “Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали” за редакцією проф. М. В. Кугутяка (Ів.-Франківськ, 2012)⁶.

Вийшла величезна кількість монографічних досліджень, які узагальнені в працях першого дослідника ЗУНР івано-франківського професора, доктора історичних наук О. Ю. Карпенка “З історії ЗУНР” (Ів. -Франківськ, 2006), львів’ян докторів істор. наук, проф. Я. Д. Ісаєвича та М. Р. Литвина “Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923.

² – Гуцуляк Михайло. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях України зі спогадами та життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину. Київ: Либідь, 1993. 405с.; Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії. Вінніпег: THE NEW PARHWAY PUBLISHERS LTD, 1963 326с.; Левицький Кость. Великий зрив (До історії української держави). Львів – Нью-Йорк: Червона калина – Вид-во Чарторійських, 1931 – 1968. 152с.; Нагаєвський І. Спогади полевого духівника / отець-доктор Ісидор Нагаєвський. Торонто: Українська книжка, 1985.; УСС: Українські січові стрільці, 1914-1920 / За ред. Б. Гнаткевича та ін.; Іл. оформл. І. Іванця. Репринт. Вид. 1935р. Львів: Слово, 1991. 160с.; Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв’язані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. 313с.

³ – Великочій В. С. Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР (до 85-ліття ЗУНР). Івано-Франківськ: Плай, 2003. 278с.

⁴ – Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Документи і матеріали у 5-и т. Т.1, 4. / Кер. роб. і відпов. ред. проф. О. Ю. Карпенко. Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2001; Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Уряди. Постаті / Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України; гол. ред. ради Ярослав Ісаєвич; упоряд. Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Столяр. Львів, 2009. 350с.

⁵ – Станиславів в часи ЗУНР. Документи, свідчення спогади, оголошення і накази революційної доби. Упоряд. І. Монолатій. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. 176с.

⁶ – Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відпов. ред. проф. М. В. Кугутяк. Т.1. Кн.1. (1919-1929). Івано-Франківськ: КПФ “Лік”, 2012. 600с.

Уряди. Постаті” (Львів, 2009)⁷, учня проф. Олександра Карпенка В. С. Великочія “Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914-1919 рр.”⁸ та ряду інших (Адамовича С., Андрухівіа І., Арсенича П., Баранського К., Гаврилівіа І., Костева К., Косівіа М., Кугутяка М., Кучабського В., Лазаровича М., Левицького К., Литвиніа М., Монолатія І., Нагаєвського І., Науменка К., Патера І., Сохоцького І. (Сидора Ярославіна), Столяра І., Тищика Б., Цегельського Л.)⁹ та самих

⁷ – Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Уряди. Постаті / Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України; гол. ред. ради Ярослав Ісаєвич; упоряд. Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Столяр. – Львів, 2009. 350с.

⁸ – Карпенко О. Ю. З історії Західно-Української Народної Республіки (до 85-річчя з дня народження проф. О. Ю. Карпенка) / За ред. М. Кугутяка. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2006. 494с.; *Великочій В. С.* Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914-1919 рр.; монографія / Володимир Великочій. Івано-Франківськ: Вид-во Центру інформаційних технологій Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2009. 812с.

⁹ – *Адамович С. В.* Станіславів у часи лихоліть Великої війни (1914-1918). Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. 80с.; *Андрухів І. О.* Західноукраїнські товариства “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”, “Луг”. Івано-Франківськ. 1992. 78с.; *Андрухів І. О.* Українські молодіжні товариства Галичини: 1861 – 1939 рр. (Короткий історичний нарис). Івано-Франківськ, 1995. 72 с.; *Арсенич П. І.* Станіславів – столиця ЗУНР. Івано-Франківськ – Снятин: Управління культури Івано-Франківської облдержадміністрації 1993. 56 с.; *Баранський К.* Станіславів до і після 1919 року. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. – 104с.; *Великочій В., Гаврилів Б.* Дмитро Вітовський (1887-1919). Документальний нарис. Івано-Франківськ, [б. в.], 1996. 74с.; Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Уряди. Постаті / Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України; гол. ред. ради Ярослав Ісаєвич; упоряд. Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Столяр. Львів, 2009. 350с.; *Косів М.* Воскресають лиш там, де могили... // Дзвін. 1990. № 6. С. 89-93; *Костів Кость.* Конституційні акти відновлення Української держави 1917-1919 років та їхня політично-державна якість / д-р *Кость Костів.* Торонто: Українська друкарня. 1964. 186с.; *Кучабський, Василь.* Корпус Січових Стрільців / *Василь Кучабський.* Корпус Січових Стрільців. Воєнно-історичний нарис. Ювілейне видання: 1917-1967 на основі Книги “Золоті ворота” видавництва “Червона калина” у Львові (1937р.) з доповненням новими матеріалами. Чикаго: друкарня видавництва Миколи Денисюка, 1969. 663с.; *Лазарович М. В.* Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. 2-ге вид., доп. / *Микола Лазарович.* Тернопіль, Джура, 2016. 628.: іл.; *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. Львів – Жовква: друкарня оо. Василян, 1926. 736с.; *Литвин М. Р., Науменко К. Є.* Військова еліта Галичини. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2001. 376с.; *Литвин М. Р., Науменко К. Є.* Історія галицького стрілецтва. Вид. 2-е. Львів: Каменяр, 1991. 200 с.; *Литвин М. Р.* Проект “Україна”. Галичина в Українській революції 1917-1921 / Микола Литвин. Харків: Фоліо, 2015. 380с., іл.; *Нагаєвський І.* Історія Української держави двадцятого століття. Рим-Київ: Український письменник, 1989 – 1994. 413 с.; *Сохоцький І.* Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові [Текст]. Філадельфія: Америка, 1951. 105 с.; *Тищик Б. Й.* Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Історія держави і права. Львів: Тріада плюс, 2005. 382с.; *Цегельський Л.* Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв’язані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. Львів: Свічадо, 2003. 313с. *Ярославін С.* Визвольна боротьба на Західно-Українських землях у 1918 – 1923 роках. Філадельфія: Америка, 1956. 182 с.

колишніх стрільців Української Галицької Армії, які систематизували всі історіографічні проблеми з історії національно-визвольних змагань в першій чверті ХХ століття¹⁰. Але аналітико-систематичної роботи щодо військових операцій цього періоду так досі й не вийшло.

Звідси випливає **мета дослідження**: дати узагальнення подій 1914-1923 рр. в Західній Україні як військової операції.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати, чи розглядалися військові шляхи передачі чи здобуття влади українською політичною елітою (тобто цивільними) або українськими військовими (офіцерами чи старшинами діючої армії Австро-Угорщини, Легіону УСС чи військовими у відставці) протягом 1913-1918 років з метою проголошення незалежної Української держави на всіх етнічних українських землях чи хоча б на землях Західної України до 31 жовтня 1918 року.

2. Проаналізувати Листопадові події 1918 року як військову операцію з т. з. *стратегії* і *тактики* створення незалежної Української держави в першій чверті ХХ століття.

3. Визначити причини поразки українського народу в досягненні стратегічної мети – створення незалежної суверенної соборної держави Україна.

Методологія дослідження визначається перш за все методами аналітико-синтетичної групи, гіпотетичним, методом аналогії та іншими.

Про неможливість мирного шляху здобуття влади українцями свідчили події революцій в Австрії та Угорщині 1848-1849 рр. та їх повна чи часткова поразка для всіх народів, що входили до складу Австро-Угорської і Російської держав, оскільки обидві імперії спільно їх придушували. Але якщо балканські народи, чехи й словаки, поляки й угорці зробили з цієї поразки відповідні висновки, то чи усвідомили щось українці – ми дізнаємось після аналізу подій 1913-1923 років на західноукраїнських землях.

Кілька спроб народів Австро-Угорщини здобути незалежність 1848 (революція) і 1863 років (друге польське повстання) змусили австрійського імператора піти на певні демократичні зміни, щоб якимось утихомирити національні прагнення багатомільйонної і багатонаціональної імперії, в якій щоправда, жодна з панівних націй не утворювали більшості: австрійські німці в Австрії становили лише 36%, а угорці в Угорщині – 45% населення; з 50 млн. населення Австро-Угорщини слов'яни становили близько 30 млн.¹¹

¹⁰ – Історія січових стрільців: 1917 – 1919. Воєнно-історичний нарис [Текст]. Перевид 1935р. Київ: Україна, 1992. 347 с.

¹¹ – Австрія в Новое время / История Австрии [URL] // <http://ru.wikipedia.org/wiki/10.04.2014/23:48>.

Як підкреслюють юристи за Конституційною угодою 1867 р.¹² була утворена *конституційна дуалістична Австро-Угорська держава з такими територіями* (Додаток А): Транслейтанія – Угорське королівство з Трансільванією, Хорвато-Словенією і Закарпаттям, та Ціслейтанія – Австрія з Чехією, Моравією, Сілезією, Герцем (сучасною – Герцеговиною), Істрією, Трієстом, Далмацією, Буковиною, Крайною і Галичиною (ці назви виникли, внаслідок розділення Австро-Угорщини на 2 частини рікою Лейтою).

Носієм вищої влади в Австро-Угорщині був австрійський імператор, який водночас уважався угорським королем; він також видавав санкції на прийняті обома палатами австрійського парламенту закони. Увесь апарат управління в Австрії і Угорщині складався і діяв незалежно від органів управління іншої частини двоєдиної монархії, крім 3 спільних міністерств: військового, закордонних справ і фінансів.

Кожна з двох держав, що увійшли до складу Австро-Угорщини, мала свій уряд і 2-палатний парламент: Австрія – *Рейхсрат*, що складався з *верхньої палати панів* і *нижньої палати депутатів*, Угорщина – *Сейм*, що складався з *верхньої палати магнатів* і *нижньої палати депутатів*.

Верхня палата панів Рейхсрату (парламенту) *не обиралась*, а призначалась імператором з найвідоміших дворян імперії і верхівки духовенства; кількість її членів становила 150-170 осіб, з яких українців було лише 4.

За Конституційними законами 1867 року¹³ Австрійський уряд – *вищий виконавчий орган державного управління* – утворювала Рада міністрів на чолі з прем'єр-міністром, якого призначав імператор. У період між сесіями парламенту уряд мав право видавати закони. Крім галузевих міністрів, були ще “міністри без портфеля”, які повинні були наглядати за інтересами певного краю, зокрема у 1871 р. було створене Міністерство для Галичини і Володимирії, до складу якого призначались лише польські магнати цього краю, а у 1879 р. було створене Міністерство для Чехії¹⁴.

¹² – Конституції Австрійської імперії та Австро-Угорської монархії [URL] // http://histans.com/?termin=Konstitutsi_Avstriskoy_imperii // 13.05.2014 / 21:26:46; *Тейлор А. Дж.Т. Габсбурзька монархія 1809–1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини / А. Дж.Т. Тейлор.* Львів: ВНТ–Класика, 2002. 268 с.

¹³ – Жовтневий диплом [URL] // [vhttp://ru.wikipedia.org/wiki/Октябрьский_диплом_\(нім._м._Октобердиплом\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Октябрьский_диплом_(нім._м._Октобердиплом)) //13.05.2014/21:56:02; *Цьольнер Е.* Історія Австрії / Пер. з нім. Р. Дубасевич, Х. Назакевич, А. Онишко, Н. Іваничук. Наук. ред.: В. Расевич. Монографія. [Текст] / Еріх Цьольнер. Львів: Літопис, 712с.; *Austria-Hungary 1867 – 1918 (Other names: Österreichisch-Ungarische Monarchie)* [URL] // http://familypedia.wikia.com/wiki/Kingdom_of_Hungary // 13:03:26/22.04.2014.

¹⁴ – Історія Австрії [URL] // <http://uk.wikipedia.org/wik/11.04.2014/1:19:05>.

Дослідники, що займалися вивченням політично-правових відносин в Австро-Угорщині узагальнюють, що:

“1) В Австрійській імперії з 1772 по 1918 рр. мінявся державний лад та Конституція, яка проголошувала цю країну абсолютною монархією, в 1848-1849 рр. – конституційною монархією, потім знову напів абсолютною монархією, а за *державним устроєм 1867 року* Австрія із імперії перетворилася в *дуалістичну монархію*, спочатку *конституційну*, а згодом – *напів абсолютну* (з *центральним двохпалатним парламентом і місцевими сеймами*). *Політична система* цієї держави мінялася протягом кількох років від *демократичної до напів тоталітарної*. *Система органів державної влади суттєво мінялася з врахуванням багатонаціональності*¹⁵.

2) *Виборча система* була ще *недемократичною*, оскільки право голосу мали лишень чоловіки певного вікового і майнового цензу. Жінки та більша частина бідніших громадян виборчих прав позбавлялася. Аж у 1907 р. в Австрії було запроваджене загальне виборче право, яке ще не поширювалось на жінок, військовослужбовців і неповнолітніх (до 24 р.).

3) “*Законом про загальні права населення*” та постановою центрального уряду (від 21.XII.1867 р.) було визнано рівноправність усіх народів імперії, право кожного народу зберігати і плекати свою мову, звичаї, традиції, релігію. Закон зобов’язував представників місцевої державної влади та самоврядування забезпечити таке ставлення до мов, яке виключало б можливість загострення міжнаціональних суперечностей.

4) *Хоч формою державного правління була абсолютна монархія, а згодом конституційна монархія, українські землі користувалися деякими правами автономії. Державні органи і право Галичини, Буковини, Закарпаття мали форму державності і правової системи Австро-Угорської імперії та Румунії. Фактичним керівником краю уважався губернатор, який призначався австрійським імператором і наділявся широкими повноваженнями.*

5) *Але держава гарантувала право усіх громадян на судовий захист* в тому числі й селян, оскільки кріпосне право скасоване 1782 р.¹⁶

6) Отже, державно-правові інституції західноукраїнських земель у період знаходження України в складі Австрійської імперії були австро-угорськими, але містам поверталось право самоврядування (від 14.X. 1870 р.), а сільським громадам – українське звичаєве право самоврядування та обрання сільських старост (Законом про місцеве самоврядування 1862р.;

¹⁵ – Цьольнер Е. Історія Австрії / Пер. з нім. Р. Дубасевич, Х. Назакевич, А. Онишко, Н. Іванчук. Наук. ред.: В. Расевич. Монографія. [Текст] / Еріх Цьольнер. Львів: Літопис, 712с.

¹⁶ – Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2-х т. Т. 1. До середини XVII століття. Київ: Либідь, 1992. 640 с.; Т. 2. Від середини XVII століття до 1923 р. Київ: Либідь, 1992. 608 с.

Крайовий закон про громади, 1866 р.); держава пішла на значні поступки в культурно-освітній сфері”¹⁷.

Політичне оточення австро-угорського імператора Франца-Йосифа I (1830-1916) в кінці XIX – на початку XX ст. ділилося на дві великі групи. Одна група підтримувала правлячого австрійського цісаря Франца-Йосифа I, зберігаючи імперію незмінною, а друга, підтримуючи плани наступника австрійського престолу Франца-Фердинанда (1863-1914)) щодо федералізації Австро-Угорщини, бажала внести певні зміни в існуючий державний устрій та взаємовідносини між народами імперії. Але крім цих двох груп оточення імператора, існували політичні течії різного спектру від крайніх правих до крайніх лівих¹⁸. Ми свідомо залишаємо поза увагою даного дослідження ідеї й прагнення політичних партій та їх діячів щодо майбутнього устрою Австро-Угорської держави. Окремо варто згадати, що представники діючої політичної еліти всіх народів, що входили до складу цісарської Австро-Угорщини, мали свої окремі цілі щодо майбутнього імперії з врахуванням інтересів своїх рідних етносів. Про це свідчить спогади депутатів австрійського парламенту в 1910-1918 рр. К. Левицького, отця-василіанина Йосипа Фолиса (1862-1917) і завідувача архівом в австрійському Генеральному штабі, професора вищої військової академії у Вінер-Нойштадті, капітана Василя фон Урбановича (1852-1920), опублікований еляборант (з пол. мови – твір, трактат, документ) українців¹⁹.

Австро-Угорський парламент (Рейхсрат) мав 18 депутатів-українців від Галичини²⁰. Вже 1907 року стало зрозуміло, що Франц-Фердинанд має намір змінити державний устрій імперії. Правда, про це знало небагато українців – депутатів Рейхсрати (Державна рада): отець Йосип Фолис, Микола Василько, доктори: Юліан Романчук, Іван Горбачевський, Євген Петрушевич, Кость Левицький, Логин Цегельський, Галиць-

¹⁷ – Конституції Австрійської імперії та Австро-Угорської монархії [URL] // http://histans.com/?termin=Konstitutsi_Avstriskoy_imperii // 13.05.2014 / 21:26:46. Kingdom of Galicia and Lodomeria (For the medieval Kingdom of Galicia and Lodomeria, see Kingdom of Galicia-Volhynia; Королівство Галичини та Володимирії (ua); Królestwo Galicji i Lodomerii (pl); Königreich Galizien und Lodomerien (de); Kronland of Austria (a) [URL] // http://en.wikipedia.org/wiki/Kingdom_of_Galicia_and_Lodomeria // 22.04.2014 / 14:40:08.

¹⁸ – *Кузутяк Микола*. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху XIX ст. – 1939рр. Івано-Франківськ, 1993. 199с.; *Тейлор А. Дж.Т.* Габсбурзька монархія 1809 – 1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини / *А. Дж.Т. Тейлор*. Львів: ВНТ – Класика, 2002. 268 с.

¹⁹ – *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. Львів – Жовква: друкарня оо. Василяна, 1926. 736с.; *Цегельський Л.* Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. 313с.; Березуни: Біографічні відомості. / Упоряд. *М. Томащук, С. Симчич, С. Перцович*. Коломия: Вік, 1995. 77 с. С.30; *Геник, Любов*. Ідея федерації Австрії й ЗУНР // *Визвольний шлях*. 2003. №1. С.36-45. *Кузич-Березовський І.* Березівське боярство на тлі історії України. Детройт: Наклад. автора, 1962. 320 с. С. 254-257.

²⁰ – *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914... С. 574.

кий митрополит УГКЦ Андрей Шептицький тощо²¹ та деякі депутати-парламентарі від інших народів: чехів, словаків, хорватів, герцеговинців, словенців тощо.

Депутат австрійського парламенту о. Фолис (ЧСВВ) згадує, що вже під час Балканської війни 1912 року наступник австрійського престолу Франц-Фердинанд вів попередні переговори з багатьма прихильниками ідеї федеральної перебудови Австрії: чехами, словінцями, хорватами. Останні через своїх довірених осіб при імператорському дворі давно передали свої письмові вимоги крон-принцу Фердинанду щодо уявлень і вимог про майбутнє федеративної Австро-Угорщини. Врешті його зацікавила позиція українців. Через о. Йосипа Фолиса (ЧСВВ) принц Франц-Фердинанд вирішив про неї дізнатися. Від української депутатської фракції отцем Йосипом Фолисом їх було доручено написати юристу і депутату парламенту від Галичини, автору праці “Русь-Україна і Московщина-Росія” Лонгину Цегельському, зобов’язавши його до таємниці словом честі. Через кілька днів вимоги українців, написані німецькою мовою, були передані через канцлера графа Мерана принцу Францу-Фердинанду. У цих вимогах були викладені такі позиції федералізму українців: поділ Галичини на Східну (українську) і Західну (польську), українці в Австрійській федерації дістають автономію з окремим сеймом, депутати від українців до австрійського парламенту – рівні в правах із парламентарями інших народів, українці дістають право на свої військові частини з українськими відзнаками, право на відкриття українських державних навчальних закладів усіх рівнів, в тому числі й університет у Львові тощо²².

Ми вже з’ясували, що уродженець Галичини, капітан Василь фон Урбанович, завідувач архіву австрійського Генерального штабу, в якому він неодноразово спілкувався із Станіславом Шептицьким (братом А. Шептицького), професор Вищої військової академії у Вінер-Нойштадті, мав вплив на формування українофільських позицій в австрійського кронпринца Франца-Фердинанда, а пізніше – архикнязя Вільгельма Габсбурга (Василя Вишиваного, 1895-1948), депутатів Віденського парламенту отця-доктора Крека і отця Й. Фолиса, які обговорювали питання федеративного устрою Австрії.

Ми наголошували раніше, що В. І. Урбанович (1852-1920) народився в сім’ї дрібного українського шляхтича в с. Вижний Березів (Березів Горішний), Коломийського повіту (тепер – Косівщина), в Східній Гали-

²¹ – *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914... С. 35.

²² – *Геник, Любов.* Митрополит А. Шептицький у боротьбі за український університет у Львові в I чверті XX ст. // *Рідна школа.* 2003. № 3. С. 18-20. *Кузич-Березовський І.* Березівське боярство на тлі історії України. С. 256.

чині; випускник Чернівецької гімназії, Львівського кадетського корпусу, Вищої військової академії у Вінер-Нойштадті²³.

Капітан Василь фон Урбанович згадував, що Франц-Фердинанд серйозно задумався над створенням українських військових частин у складі австрійської армії. В особистих приватних розмовах (під час полювання) із капітаном фон Урбановичем наступник престолу запитав його, хто б міг очолити ці українські військові частини, то він порадив йому тоді ще підполковника (майбутнього генерала) Станіслава Шептицького (1867-1950). “Архикнязь з вдовolenням погодився на кандидатуру Шептицького, і почалися таємні наради над здійсненням федерації Австрії. С. Шептицький в ранзі капітана був військовим аташе при російській армії під час японсько-російської війни (1904-1905). Засвоївши японську тактику тієї війни, він почав застосовувати її в австрійській армії і мав велике довір’я архикнязя Фердинанда та австрійського генерального штабу”, – згадували його сучасники²⁴.

Із спогадів капітана Василя фон Урбановича випливає, що Станіслав Шептицький уважав цю посаду (головнокомандувача українських військових частин – *уточ. Г. Л.*) великим довір’ям, адже розцінював українські військові частини в австрійській армії як кістяк майбутньої Української Армії. З якої причини полковник Станіслав граф Шептицький не очолив українські військові частини в 1914 році – це тема окремого наукового дослідження.

Звідси зрозуміло, чому частина української політичної еліти в 1914-1918 роках орієнтувалася на цей федеративний план, навіть після вбивства крон принца Франца-Фердинанда у Сараєво 1914 року. А вже влітку 1914 року спроба мати полковника Станіслава Шептицького з багатьох причин, зовнішніх і внутрішніх, як організатора майбутніх українських військових частин, провалилася. З огляду на це українська політична еліта Галичини мала би чітко для себе ще тоді вирішити дві важливі *стратегічні цілі*:

А) яку державу: в складі австрійської федерації чи самостійну будуть створювати й формувати українці Закарпаття, Буковини, Галичини, Волині, Полісся, Сіверщини, Наддніпрянщини, Слобожанщини, Поділля, Запоріжжя, Таврії, Донщини (див. *Карту 1*) окремо чи разом;

Б) якщо самостійну, то якими способами і засобами досягнути проголошення незалежної Української держави “від Сяну до Дону”?²⁵ (див. *Карта 3*);

²³ – *Геник, Любов*. Ідея федерації Австрії й ЗУНР // *Визвольний шлях*. 2003. №1. С. 36-45; *Кузич-Березовський І.* Березівське боярство на тлі історії України. С. 254.

²⁴ – *Кузич-Березовський І.* Березівське боярство на тлі історії України. С. 257–260.

²⁵ – *Дністрянський М. С.* Кордони України. Територіально-адміністративний устрій. Львів: Світ, 1992. 144 с.; Демографічний стан українських земель наприкінці XIX століття [*Історична карта*] // [URL]: <http://ukrmap.su/program2009/uh9/Maps/11.02.2019/20.12>.

В) хто, замість полковника Станіслава Шептицького, візьме на себе роль організатора майбутньої Української армії та Головнокомандувача майбутніх Збройних Сил України й інших силових структур?

Навіть у випадку федерального входження Східної Галичини до складу Австрії українській політичній еліті треба було негайно знайти ще влітку 1914 року фахового офіцера-українця (майбутнього *головнокомандувача*), який би здатен організувати військову підготовку (*було здійснено аж наприкінці червня 1919 р.*)²⁶ і навчання офіцерського і старшинського складу (а значить згодом – як мінімум, один вищий військовий навчальний заклад) й займатися реєстрацією військовиків (рядових, старшин і офіцерів, *що зроблено із великим запізненням аж 30 червня 1919 року*)²⁷, створенням всіх структур боездатної армії, флоту та повітряних сил, формуванням різних військових підрозділів, продумати їх тилове й боездатне забезпечення (склади зброї й боеприпасів, військової техніки тощо). Цей майбутній керівник мав би поступово відбирати із діючої армії офіцерів і старшин українців, котрі поранені чи “комісовані” за станом здоров’я, для таємної теоретично-тактичної підготовки майбутніх новобранців із числа студентів навчальних закладів, а також вибрати із діючої армії офіцерів і старшин, які б могли підпільно підготувати саме в діючій австрійській армії ударний дійовий кістяк із українців: офіцерів, старшин і рядових солдатів, що мав би стати основою майбутньої Української армії крім Легіону УСС. До того ж українці мали б чітко продумати, де би проходила демаркаційна лінія кордону, які території етнічних українських земель (див. *Карта 3*) будуть входити до складу України, й де будуть стояти прикордонні застави й українські військові сили, здатні ту українську територію і державу захищати.

Окрема постать, можливо із українців – представників колишньої поліції чи жандармерії Австро-Угорщини – повинна би готувати *формування правоохоронних структур* майбутньої України. Вони б могли поступово в умовах строгої конспірації вести відповідну підготовчу роботу із представниками діючої поліції так із відставними солдатами і старшинами австрійської армії, котрі би готові продовжувати службу вже в Українській державі й знали свої завдання й місця призначення на час переходу влади в руки українців. Припускаємо, що українці могли розраховувати на те, що частина *суддівського корпусу* (євреїв, німців, австрійців, чехів, словаків та інших), котрі жили на території етнічних українських земель, залишаться жити на цій території й погодяться виконувати свої обов’язки уже в державі Україна. Знаючи, що поляки теж хочуть відновлювати свою державу, можна було б точно передбачити, що більша

²⁶ – Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. Документи і матеріали. В. 5-и т. Т.4: Суспільно-політичні процеси і національно-культурне відродження. Уклад. Олександр Карпенко, Катерина Мицан. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. 886с.

²⁷ – Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. В. 5-и т. Т.4. С.482-486.

частина їхніх державних службовців буде сприяти формуванню Польської держави, а значить їх необхідно буде замінити іншими людьми.

Важливої уваги заслуговувало військово-технічне й тилове забезпечення майбутньої Української армії. Зрозуміло, що українці, як підневільна нація, не володіли ні складами зброї чи боєприпасів, залізничної військової техніки чи авіації, транспортних чи бойових кораблів або підводних човнів, хоча серед власників підприємств, що випускали стратегічну військову продукцію були й українські підприємці (напр., Одеське авіапідприємство “Анатра” та інші)²⁸.

Однозначно, що всі склади зброї, військової техніки і боєприпасів, що належали іноземним військам, важливі залізничні вузли і розв’язки, мости й переправи, аеродроми і вокзали, пошта і телеграфи, кавалерійські підрозділи мали бути взяті під постійний моніторинг (спостереження) *української розвідки й контррозвідки* (але її ще треба було би створити). Зрештою українці мусили би негайно, протягом війни робити самі собі таємні склади зброї і боєприпасів, військової амуніції та військової техніки, палива для неї, запасатися або уточнити місцезнаходження складів фуражу для коней, що їх мали австрійська чи російська армії, які б можна було використати під час взяття влади тощо.

Але без створення *внутрішньої української розвідки* знати точне розташування й пересування особового складу, передислокацію іноземних військових підрозділів і бойової техніки в часі війни, без *створення карт стратегічно важливих об’єктів*, які матимуть значення для Української держави, без зовнішньої інформації (без формування *інституту дипломатів та військових аташе* та чіткого розподілення їх по найважливіших країнах світу) про плани і наміри своїх потенційних військових суперників чи своїх можливих союзників²⁹ створити державні інституції нової країни було просто нереально.

Українські політичні партії повинні були у своїх програмах і практичній діяльності чітко продумати всі види *ідеологічної підготовки* та всі форми *пропагандистської діяльності* й різні варіанти психологічної та інформаційної роботи, яку необхідно готувати й проводити в умовах війни, якщо ці ж політики прагнули створювати незалежну Українську державу на руїнах двох імперій. Особливо така *ідеологічна підготовка* потрібна серед солдатів, старшин і офіцерів, що демобілізувалися із ар-

²⁸ – Харук А., Кондратьєв В., Хайрулін М. “Анатра”: Літаки одеського авіабудівного підприємства, 1910-1924рр. Київ: Темпора, 2008. 80с. С.8; Тинченко Я. Ю. Військово-морські сили України. 1917-1921: науково-популярне видання / худож. Богдан Піргач. Київ: Темпора, 2012. 116с., іл.; Тинченко Я. Ю. Герої неба: пілоти визвольної війни 1917-1920 рр. / худ. Тарас Штих. Київ: Темпора, 2010. 200с., іл.; Тинченко Я. Ю. Панцирні потяги, панцирники та залізничні війська у визвольній війні 1917-1920 рр. / худ. Тарас Штих. Київ: Темпора, 2012. 112с., іл.

²⁹ – Кузич-Березовський І. Суверени України. Мічиган, 1980. 235 с.

мій обох імперій для того, щоб сформувати всі нові силові структури майбутньої України.

І можна припустити, що як би хоча б з членів президій політичних партій Східної Галичини вдалося створити „таємний” *український уряд* та „підпільну” *структуру законодавчої влади*, тобто парламенту: тобто його президію чи виконавчий комітет на чолі з головою, то він міг би взяти на себе роль організатора переобрання влади та створення держави українців. Але трагедія майбутньої української держави полягала в тому, що всі ці структури треба було формувати знизу і до верху: в кожному населеному пункті із відставних солдатів, старшин і офіцерів, українських священників, місцевих керівників (війтів, старост), лікарів, педагогів, юристів, селян створити „таємні” органи місцевої влади, військових структур, поліції, загони самооборони, укомплектувати їх трофейною та зброєю, що була на місцевих складах. А найголовніше, через ці місцеві „підпільні” органи влади можна було налагодити постійний зв’язок і передачу усіх розвідданих для повітового, крайового й центрального „таємного” керівництва. Але для координації цієї роботи теж потрібен був „таємний” військовий штаб із переважно відставних, а можливо й частково діючих офіцерів середнього і вищого рангу, які могли передбачати хід (тактику і стратегію) усієї „мирної” передачі влади або здобуття влади силовим шляхом, але в обох випадках як добре сплановану військову операцію.

Проте усі дослідники Листопадових подій 1918 року відмічають, що більшість представників галицьких політичних партій протягом 1907-1917 років навіть не розглядали можливості військової спроби здобуття, утримання чи отримання влади в Галичині після ймовірного розвалу або федеративного реформування Австро-Угорщини адже “навіть 15 жовтня 1918 року всі наші політики ще надіялися, ми прийдемо до влади мирним шляхом”, – наголошує у спогадах підхорунжий Дмитро Паліїв³⁰, а значить:

а) або не володіли інформацією про стратегічні плани своїх найближчих народів-сусідів (білорусів, естонців, латишів, литовців, поляків, росіян, румунів, угорців, чехів та словаків тощо³¹);

б) чи не бачили своєю стратегічною метою – створення незалежної соборної Української держави в межах етнічних українських земель;

в) або розглядали лишень один стратегічний план українців: входу Східної Галичини як федеративної частини до складу Австро-Угорщини;

³⁰ – *Гуцуляк Михайло*. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях України зі спогадами та життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину. Київ: Либідь, 1993. 405 с. С. 41.

³¹ – Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. В 5-и т. Т.4... С. 94-96.

г) чи через слабшу політичну структурованість та недосвідченість політичних партій на Великій Україні не бачили доцільним створення єдиної соборної держави українців у межах усіх етнічних українських земель на той момент;

г) можливо через „психологію меншовартості”³² взагалі не розглядали таку стратегічну ціль, як створення самостійної Української держави;

д) частина галицьких і наддніпрянських політиків і не бачила небезпеки для українців у закликах до революції та в соціалістичних й комуністичних ідеях, які поширювали більшовики в Україні, царській Росії та Європі (хоч І. Франко чітко вказав, що для української ментальності вони не підходять, бо особливості нашого народу зовсім інші (див. “Програму галицьких соціалістів” (Т. 45, с. 300, 448))³³, хоч більшість українських соціалістичних партій захоплювалися цими ідеями.

Щоб відповісти на ці питання проаналізуємо стратегічні плани українців й політичну ситуацію в Східній Галичині напередодні Першої світової війни (1914-1918). Ще під час революції 1848 року свідомо частина населення Східної Галичини через газету “Зоря Галицька” (10. 05. 1848р.) висловило своє прагнення з’єднатися воедино з усім українським народом³⁴. До того ж греко-католицький священик Василь Подолинський (1815-1876) у своїй праці “Голос перестороги” (1849р.) розглянувши кілька концепцій майбутнього формування Української держави: українсько-польську, українсько-російську, українсько-австрійську та самостійницьку, відкинувши три попередні й визначив стратегічну ціль українців – самостійницький шлях створення Української держави³⁵.

Згодом далі здійснювалося формування національної свідомості українців, про що свідчать праці Юліана Бачинського “Ukraina irredenta” (1895), Миколи Міхновського (1873-1924) “Самостійна Україна” (1905), Лонгіна Цегельського (1874-1950) “Русь-Україна і Московія-Росія” (1901), Степана Рудницького (1877-1937) “Чому ми хочемо самостійної України?” (1914)³⁶, які з’явилися в Галичині після 1848 ро-

³² – Віконська Д. За силу і перемогу. Психологія ресантименту // Визвольний шлях. 1956. Кн. 8 (серпень). С. 864-872.

³³ – Генік Л. Я. Іван Франко і ходячкова шляхта Березова // Прикарпатський вісник НТШ. Слово. 2014. №2 (26). 396 с. С. 309; Кузич-Березовський І. Суверени України. Мічиган, 1980. 235 с. С. 203.

³⁴ – Великий А. Г. З літопису християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. В 9-и тт. Рим: Вид-во оо. Василіян: Т. VIII. 1976. 275с. С.115.

³⁵ – Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії. [Текст]. Вінніпег: THE NEW PARKWAY PUBLISHERS LTD, 1963. 326 с. С. 16, 23; Сохоцький І. Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові [Текст]. Філадельфія: Америка, 1951. 105 с. С.45-68.

³⁶ – Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. В 10-и т. / Гол. ред. В. Кубійович. – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 – 1984. – Т. 1. С. 103; Т. 5. С. 1616; Т.10. С. 3647; Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України? / Упор., передм. О.І. Шаблія. Вид. 2-е. Львів: Світ, 1994. 416с.

ку й теж свідчили, що стратегічно українці прагнули до самостійної української держави.

Робота громадських діячів кінця XIX – початку XX століття, яка була спрямована на організацію та діяльність таких товариств як “Просвіта”, “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”³⁷ переконує нас, що значна частина українського населення готувалася практично до створення своєї держави. Але вся діяльність цих організацій була спрямована на згуртування активної частини української молоді та набуття певних військових навичок (орієнтування на місцевості, фізична підготовка, навички володіння зброєю та влучної стрільби, перша медична допомога) і це була підготовка командирів, але ще не підготовка державних лідерів, формування державного апарату чи державних структур знизу доверху.

Про це, як не парадоксально, швидше подумали представники польської еліти, які ще 1910 року створили товариство “Związek strzelcow” (“Союз стрільців”) й уже тоді мали кілька регулярних військових шкіл, де проводили навчання, організовували військові маневри на полігонах біля Львова і Кракова³⁸. До того ж поляки мала набагато більшу кількість військових середнього і вищого офіцерського складу, які служили в різних родах військ Австро-Угорської армії й флоту, а значить мали командний склад майбутнього Війська Польського, чого не мали українці в такій кількості.

Аж згодом про це подбали й представники української студентської та гімназійної молоді. З історії формування товариства “Пласт” ми знаємо, що його три молодіжні групи мали відмінне уявлення про призначення і діяльність. Група студентів Львівського університету на чолі з Іваном Чмолою у складі з Романом Сушком, Оленою Степанів, Григорієм Дмитренком та студентами хімічного факультету Львівської політехніки на чолі з Петром Франком, організувавши перший 1911 р. та наступні пластові гуртки, які займалися реальною військовою підготовкою української молоді. Одночасно пластові гуртки організував і Олександр Тисовський³⁹.

В 1912 році І. Чмола разом із пластовим “Стрілецьким гуртком” з О. Кучерішкою, О. Квас, В. Кучабським, Ю. Охримовичем та студентами Р. Сушком, П. Франком, Р. Дашкевичем, Г. Ничко, М. Любінець-

³⁷ – Андрухів І.О. Західноукраїнські товариства “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”, “Луг”. Ів.-Франківськ. 1992.78с.; Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина XIX ст. – кінець 30-х рр. XX ст.). Івано-Франківськ: Плай, 1999. 136с.; Савчук Б.П. Український Пласт: 1911 – 1939. Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1996. 264с.

³⁸ – Монолатій Іван. Українські легіонери. Формування та бойовий шлях Українських Січових Стрільців: 1914-1918. Київ: Темпора, 2008. 88с. С.19.

³⁹ – Андрухів І.О. Західноукраїнські товариства “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”...; Савчук Б.П. Український Пласт: 1911 – 1939...; Тисовський Ол. Пласт. Львів: з друк. НТШ, 1913. 48 с. Трофим’як Б. Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. XIX ст. – перша пол. XX ст.). Тернопіль: Економічна думка, 2001. 695 с.

ким, І. Кулиняк організували двохтижневий військовий табір на Чорногорі⁴⁰.

Дві військові групи виникли в середовищі товариства “Сокіл”, а тому організатор спортивного життя в Галичині Іван Боберський разом із товариством “Сокіл-Батько” вирішили зареєструвати ці стрілецькі товариства (15. XII. 1912). Студенти львівської політехніки створили товариство “Основа” для вивчення військової справи.

Зрештою до студентської молоді приєдналися партійні діячі, які сформувавши міжпартійний комітет із представників партій (у складі: Лонгіна Цегельського (1875-1950)⁴¹, Степана Томашівського, Івана Боберського⁴², Федорович-Малицької Іванни (1893-1945; псевд. Костянтина Малицька, Дарія Віконська та ін.)⁴³; кожен із них згодом вклав свою дуже важливу цеглинку в побудову української держави) та представників молоді (Івана Чмоли, Романа Дашкевича, Михайла Балицького, Степана Гайдучка), вирішили скласти Статут для “Українського стрілецького товариства”. Проте представники радикальної партії на чолі з Кирилом Трильовським, засновником товариства “Січ”, вирішили вийти з цього товариства й утворили “Український Січовий союз”⁴⁴.

Але студенти пішли далі, бо заснувавши у Львові студентську стрілецьку організацію на чолі з І. Чмолою, студенти: В. Генік, О. Кучерішка, О. Навроцький, Б. Гнаткевич, В. Дзятковський, Р. Дашкевич, О. Квас, В. Кучабський не просто вивчали стрілецьку справу, а займалися вивченням військової термінології та її створенням, вели практичні військові навчання, але й писали підручники з військової справи⁴⁵.

Студенти організували військове товариство “Січові Стрільці І” на чолі з головою Володимиром Старосольським та заступником Іваном Чмолою і студентами Романом Дашкевичем, Євгеном Коновальцем, Василем Кучабським, Романом Сушком, Петром Франком отримали затверджений 18.03. 1913 року Статут для молоді, а 25.01. 1914 р. Роман Дашкевич створив друге стрілецьке товариство “Січові Стрільці ІІ”, до якого крім студентів залучили робітників і ремісників міста Львова⁴⁶.

Треба наголосити, що керівники першого військово-стрілецького товариства “Січові Стрільці І” (голова – Володимир Старосольський,

⁴⁰ – *Монолатій Іван*. Українські легіонери. Формування та бойовий шлях УСС... С. 21.

⁴¹ – *Цегельський Л.* Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв’язані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. Львів: Свічадо, 2003. 313с.; 335с.

⁴² – *Боберський І.* Українське сокілство: 1894 – 1939. Львів: Вид-во Сокіл-Батько, 1939. 16с.

⁴³ – *Віконська Д. (Костянтина Малицька)* За силу і перемогу. Психологія ресантименту // *Визвольний шлях*. 1956. Кн.8 (серпень). С. 864-872.

⁴⁴ – *Монолатій Іван*. Українські легіонери. Формування та бойовий шлях УСС... С. 25.

⁴⁵ – *Леник В.* Українська організована молодь (молодіжні організації від початків до 1914 року). Мюнхен – Львів: 1994. 215с.; *Монолатій Іван*. Українські легіонери. С. 28;

⁴⁶ – *Монолатій Іван*. Українські легіонери... С. 32.

заст. Іван Чмола) для вивчення військової справи залучали старшин запасу австрійської армії Михайла Волошина, Степана Рудницького, а студенти Осип Квас, Василь Кучабський, Богдан Гнаткевич продовжували писати підручники із військової справи та розробляли українську військову термінологію⁴⁷.

Перед Першою світовою війною у Галичині діяло 96 стрілецьких товариств з чисельністю 8200 чол.⁴⁸, що знайомилися із військовою справою (вчилися стріляти, вивчали різні види зброї, знайомилися із військовою стратегією і тактикою, першою медичною допомогою). Звідси очевидно, що для здобуття державності українським народом, що за приблизними підрахунками нараховував понад 40 млн. жителів, цього явно було замало.

Це розуміла університетська молодь, яка продовжувала (а значить добре орієнтувалися в політичних реаліях) вдосконалювати військову справу українців. Про що свідчать хоча б факти, про які згадує історик І. Монолатій:

А) виникла *таємна* військова організація “Мазепинський курс мілітарний”, заснована студентом Василем Кучабським та слухачем Львівської політехніки Осипом Квасом восени 1913 року, до якої входило близько 40-80 чол. у різні періоди; Василь Кучабський (псевдонім Вука) написав такі підручники з військової справи: “Курс піхотного війська”, “Сигналізація”, “Теорія стріляння”, “Зберігання зброї”, “Розвідка служби”, “Шифри”, а Осип Квас (псевдонім Зінько Бурлака) видав підручники: “Австрійські мапи, пляни і шкіци”, “Підручник для техніки укріплення”, інший студент Василь Клим (псевдонім Іриней Дмитрук) написав підручники “Таборування”, але плановане друге військове таборування на Чорногорі, тобто військові збори, провести до Першої світової війни не встигли⁴⁹.

Б) водночас ті громадські організації й товариства, що діяли в Австро-Угорщині офіційно теж потроху вдосконалювали військову майстерність. Як згадував засновник осередку товариства “Січ” у Березові Нижньому Михайло Кузич-Березовський (син Андрія Михасевого), радикали під керівництвом К. Трільовського влітку 1913 року зібрали понад 300 січовиків з межі Гуцульщини і Покуття (від Березовів, Лючі, Стопчатова, Мишина, Вербіжа і Ключева, Слободи, Рунгорів, Печеніжина та інших сіл правого берега р. Прут біля Коломиї; з кожного села по 20-25 осіб) на стрілецькі вправи. Для надійності запросили австрійських офіцерів і старшин із словаків і чехів, хорватів і українців, які мали “навчити тих хлопів”, що прибули на стрільбище у білих полотняних штанах і сорочках, кептарях і постолах, стріляти із гвинтівок та інших

⁴⁷ – Монолатій Іван. Українські легіонери... С. 32.

⁴⁸ – Монолатій Іван. Українські легіонери... С. 28.

⁴⁹ – Монолатій Іван. Українські легіонери... С. 32-33.

видів стрілецької зброї. Команда-переможець мала отримати бочку пива. Яке ж було велике здивування австрійських офіцерів і старшин, коли вони побачили, що ці “хлопи в постолах” дивовижно влучно стріляють і добре володіють зброєю. Вони не знали, що це вихідці із колишніх хорватських осідків шляхти-лицарства, для котрих військова справа була рідною як мінімум тринадцять століть поспіль. Серед учасників змагань були й коломийські учні-гімназисти⁵⁰.

В) яскравим свідченням того, що частина галицьких політиків та інтелігенції розуміла необхідність військової підготовки свідчить марш-парад пожежно-спортивних товариств і українських скаутів, який відбувся 28 червня 1914 р. у Львові, в якому взяло участь 12 500 осіб в одностроях і зі зброєю, що представляли 120 177 членів 2 156 стрілецьких, сокільських і пластових осередків⁵¹ та й то лише тих, що були офіційно зареєстровані.

З усього згаданого вище ми бачимо, що процес усвідомлення необхідності підготовки і формування українського війська для побудови незалежної Української держави був, але шляхи його створення не відповідали реальним і нагальним потребам українського народу.

Зрозуміло, що все мала би поставити на місце Перша світова війна, яка розвіяла багато ілюзій галицької еліти та обивателя і показала, а саме:

а) москвофільство та його ідеї зникли разом із першою московською окупацією Галичини у вересні 1914 року: надто великі були розбіжності реальної московської дійсності з ідеями москвофільства та русофільства;

б) обіцяно-плановані українські військові частини у складі армії Австро-Угорщини були замінені всього одним Легіоном УСС (2500 чол.), сотні якого розкидані по різних військових частинах Австро-Угорської армії;

в) частина колишніх союзників українців в австрійських державних органах перетворилася на опонентів (поляки, угорці, румуни), бо вже мали міждержавну гарантію на проголошення своїх окремих держав;

г) ілюзії щодо федеративного устрою Австрії зникли 28 червня 1914 року, бо до кінця Першої світової війни всі народи, що населяли Австро-Угорщину, чітко ставили собі *стратегічну мету* – самостійність своїх держав: Польща, Чехія і Словаччина, Сербія, Хорватія, Боснія і Герцеговина тощо й робили для цього всі зусилля на міжнародній арені та в середині імперії; лишень українці чіткого плану щодо майбутнього свого народу не мали й пасивно чекали.

г) водночас Перша світова війна давала українцям можливість зробити те, що здійснити в мирний період вони не мали б реальних шансів:

⁵⁰ – Кузич-Березовський І. Березівське боярство... С. 259; Леник В. Українська організована молодь (молодіжні організації від початків до 1914 року). Мюнхен-Львів: 1994. 215 с.

⁵¹ – Монолатій Іван. Українські легіонери... С. 34; Савчук Б.П. Український Пласт: 1911 – 1939. Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1996. 264 с.

по обох сторонах австрійсько-російського кордону було кілька мільйонів людей (українців за національністю), що мали досвід бойових дій, знали військову справу й могли долучитися до створення Української армії та держави; їх треба було систематично й таємно залучати до процесу формування Української держави, але агітаційною роботою серед українців у військах, крім більшовиків і соціалістів, займалися хіба що українці-відчайдухи, як Гриць Голинський-Гурбіч (1895-1941), котрий із гуцульською сотнею розвалив австро-російський фронт і розпочав братання в окопах із солдатами-українцями київського полку напередодні Великодня 1916 р.⁵²

Єдина проблема українців полягала в тому, що потрібні були діячі здатні взяти на себе відповідальність, чітко продумати стратегічні плани створення держави та тактичні варіанти дій на час закінчення Першої світової війни. І якщо до 1917 року момент її закінчення був невідомим, то після Лютневої революції в Росії, а тим більше після Жовтневого перевороту 1917 р. можна було припустити, що дата її закінчення є близькою. Доля ніби давала українцям шанс на створення всього необхідного для проголошення самостійної соборної держави. А от скористатися цим шансом українці з усіх 10 бездержавних націй єдині не змогли в результаті своєї бездіяльності в 1917-1921 рр.

Ми залишаємо поза предметом дослідження проголошення Української держави на Наддніпрянщині, а проаналізуємо цей процес у Західній Україні. Отож, з лютого 1917 року українцям Холмщини, Лемківщини, Галичини, Буковини, Волині, Полісся й Закарпаття з берегів Дніпра було дано сигнал про підготовку до проголошення незалежної Української держави.

Опубліковані документи *“Перший листопад 1918 року на Західних землях України зі спогадами і життєписами членів і виконавців Листопадового Чину”*, *“Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Документи і матеріали у 5-ти т.”*⁵³ про проголошення Західно-Української Народної Республіки та ряд інших свідчать про те, що ще в листопаді 1916 року серед українських військових, що служили в австрійській армії, з’явилася ідея про прилучення українців Галичини до цілого українського народу⁵⁴, бо тоді австрійський імператор Карл I (1887-1922) прийняв рішення про відновлення незалежної Польщі. Про-

⁵² – Ігнатюк О.В. Комендант сотні Легіону УСС та Гуцульського куреня УГА Григорій Голинський-Гурбіч (1895 – 1941) [Текст] // *“Європейський вибір України в контексті безпекових викликів та сучасних реалій”*. Київ: Київський міжнародний університет, 2016. С. 132-135.

⁵³ – Гуцуляк Михайло. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях України зі спогадами та життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину. Київ: Либідь, 1993. 405с.; Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). В 5-и т. Т.1. Івано-Франківськ: Лілея –НВ, 2001. 584 с.

⁵⁴ – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 20.

те аж 31 травня 1917 року був створений революційний військовий гурток із старшин Легіону УСС та австрійської армії, до якого входили: Р. Заклинський, С. Безпалько, М. Гуцуляк, М. Опока, В. Свидерський у Відні, діяльність якого зводилася до поширення відозв до українських вояків на Західному і Східному фронтах. Учасники військового гуртка не дбали про конспірацію, а тому їх швидко розкрили й розкидали в різні військові частини держави. Цю ідею мали й учасники студентського академічного товариства “Віденська Січ”, очолюваного Пеленським З., які 25 квітня 1917 року надіслали відозву студентам із Києва та визнали Центральну Раду⁵⁵.

Львівські студенти аж 13 жовтня 1917 року на своїх зборах ухвалили резолюцію про “невідкличне і справедливе домагання з’єдинення всіх земель, заселених українським народом, в одну державну цілісність...”⁵⁶. Можна продовжувати перераховувати таємні військові гуртки українців, що хаотично виникали в Галичині, у Відні, на фронтах, але проблема в тому, що єдиного всеукраїнського політичного чи військового центру протягом весни 1917 – літа 1918 р. так створено й не було. Таким чином, українці втратили дорогоцінний час на створення організованих військово-політичних осередків для проголошення і формування Української держави.

Правда, вже 24 березня 1918 року відбулася нарада українських представників Галичини, що входили до обох палат Австро-Угорського парламенту та Галицького крайового сейму, яку провів голова Української Парламентської Ради д-р Є. Петрушевич, де із доповідями виступили: про міжнародне політичне становище – д-р Є Петрушевич, а про організацію національної оборони – д-р Є. Левицький, – згадував згодом К. Левицький.

Наступного дня в залі Музичного Інституту ім. М. Лисенка у Львові відбувся з’їзд представників політичних партій Галичини, де було понад 500 делегатів в тому числі й представники з Великої України: генер. Коленко та письменник Коваленко. З рішення з’їзду випливає, що Галичина і Буковина хотіли об’єднатися в окремий державний організм, але ще у складі Австро-Угорщини й виступали проти об’єднання Східної Галичини із польською територією Західної Галичини. Щодо другої доповіді д-ра Є. Левицького про військову організацію національної оборони, то, замість одностайно прийняти рішення про її формування, дискутували аж 26 учасників з’їзду, представники соціал-демократичної партії Володимир Темницький та націонал-демократичної д-р Євген Баран заявили, що їх партії у такій військовій організації участі не братимуть, але з’їзд все ж ухвалив резолюцію про створення бойової організації та погодився із закликком д-ра Лонгіна. Цегельського створити фі-

⁵⁵ – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 20-21.

⁵⁶ – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 21.

нансовий фонд та складати міжпартійні внески до нього, про що свідчить учасник цього зібрання д-р Кость Левицький⁵⁷. Цих рішень політичних партій явно було замало для проведення повноцінної військової операції щодо здобуття українцями влади та утримання її в українських руках, бо бачимо, що жодних важливих рішень щодо формування військових об'єднань, складів зброї, військової розвідки, залучення міжнародних партнерів, союзників, формування проукраїнського “лоббі” в австрійських державних структурах та всього іншого не прийнято.

Звідси стає зрозуміло, що ті політики, хто усвідомлював реальну ситуацію та державотворчу необхідність змушені були шукати інші варіанти вирішення життєво необхідних для українського народу Західної України проблем. Частина членів Української Парламентської Ради добре розуміла політичну ситуацію, бо вже у травні 1918 року створила Конституанту – орган, який брав на себе відповідальність за отримання влади українськими представниками⁵⁸. До членів Конституанти належали: депутати-українці австрійського парламенту та Галицький митрополит УГКЦ Андрей Шептицький, Перемишльський єпископ-ординарій Йосафат Коциловський, Станиславівський єпископ-ординарій Григорій Хомишин, о. Степан Онишкевич, отець-катехит з Ярославля і депутат австрійського парламенту Омелян Погорецький, о. Северин Метелля – парох в Люблинці Новім і Старім та декан Чесанівського деканату, о. Іван Яворський, о. Іван Капустинський, о.Олександр Стефанович – катехит Львівської учительської семінарії та інші⁵⁹. Це дало змогу членам Конституанти знайти на місцях активних священиків, вчителів, юристів та просто небайдужих українців, які погодилися взяти на себе відповідальність за організацію української влади на місцях.

Більшість активних учасників Листопадових подій 1918 року свідчать, що Центральний Військовий Комітет (далі – ЦВК) почав формуватися аж в *першій половині вересня 1918 року* з гуртка старшин-українців діючої австрійської армії, яких у Львові було небагато (*поручик* Іван Рудницький з 15-го піхотного полку, *чотар* Караван з 19-го полку стрільців, хорунжий Ватран з пресового відділу МКЛ (Мілітеркоманда Лемберг), *чотар* Любомир Огоновський з військової поліції, *студент* В. Полянський – для зв'язків від залізничників)⁶⁰. Про діяльність цього ЦВК залишив свої спогади його учасник *підхорунжий* Дмитро Паліїв (1896-1944): “12 жовтня 1918р. я приїхав до Львова і ввечері взяв участь у засіданні ЦВК. На засідання я йшов у переконанні, що ЦВК працює як правдивий штаб перед яким таке велетенське завдання.

⁵⁷ – *Левицький К.* Великий зрив. Львів: Червона Калина, 1931. 161с. С. 11-13.

⁵⁸ – *Великий А.* З літопису християнської України. Радіолекції. В 9-и т. Т.IX. Рим: Видво отців Василіан, 1965. 36с. С. 79.

⁵⁹ – *Лебедович І.* Полеві духовники УГА... С. 31.

⁶⁰ – *Гуцуляк М.* Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 24.

Яке ж було моє велике здивування, коли я почув тільки теоретичні балачки про потребу праці!.. 14 жовтня ми знову зійшлися на засідання в помешканню чотаря Л. Огоновського... Мій організаційний проект прийнято. Вирішено приступити до фактичної організації тих військових частин у Львові в яких були українці, а край поділено на округи і вирішено для кожної округи створити Окружну Команду. Одночасно треба було шукати зв'язків з усіма полками і кадрами з більшістю українців, розкиданими по всіх фронтах і всіх краях Австрії, Угорщини, Італії, в Україні і в Польщі...⁶¹.

Підхорунжий Д. Паліїв наголошує, що треба би було створити окремих комітет для здобуття Львова, але сил і засобів для цього не було, бо вони мали у своєму розпорядженні лишень “ті австрійські військові частини, перебуваючі у Львові, в яких процентно українці становили більшість. До таких належали: кадри 15-го піхотного полку (тернопільці), 19-й піхотний полк (Львів-повіт), супровідний курінь 41-го полку і вкінці вартовий курінь чоти 50-ої складений із старих віком вояків. В тих частинах було 70 до 75 відсотків українців, решта припадало на поляків і жидів, німців і румунів. До того ж 15-й і 19-й піхотні полки – це були кадрові частини за чисельністю великі, але бойових вояків у них завжди мало. Виняток становив супровідний курінь 41-го полку, який являвся бойовою одиницею”⁶².

Із спогадів Д. Паліїва випливає і той факт, що австрійські державні й військові чинники, на відміну від українців, передбачали розвал своєї імперії, бо “41-1 курінь (комендантом був німець Бем, а командиром від українців став згодом *поручик* Теодор Мартинець), що складався із представників: 19-го стрілецького полку – командир – *чотар* Караван; 30-го куреня стрільців – комендант – *поручик* Северин Козак; 24-го (колумійського) піхотного полку, 30-го (львівського), 55-го (бережанського), 58-го (станиславівського), 95-го (чортківського) полку, де були не лишень українці, але й чехи, німці, румуни й угорці з інших австрійських полків і був призначений для того, щоб припинити мародерство в місті Львові (на випадок безвладдя – *уточ. Г. Л.*), але саме він і відіграв визначну роль в збройнім перевороті й зайняттю Львова українськими військами 1 листопада 1918 року. Українських офіцерів там було мало, лишень *два поручики*: Теодор Мартинець та Тимотей Гумковський (†4.XI. 1918 р. біля головної пошти Львова)”⁶³.

І такі таємні військові гуртки виникали всюди, де існували військові-українці (до прикладу, в таборі для військових, що поверталися з

⁶¹ – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 31-32; Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. В 10-и т. Т. 1-10. / Гол. ред. В. Кубійович. Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 – 1984. Т. 5. С. 1926.

⁶² – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 54.

⁶³ – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях України... С. 37.

полону (гаймкерлягі), відповідну підготовчу роботу вів доктор М. Коновалець; у поліції – *чотар* Любомир Огоновський), й були створені в інших військових частинах та осередках.

Але сам керівник Військового Комітету Дмитро Паліїв відмічає, що військовим не було часу вести агітацію та роз'яснювальну роботу серед іноземних солдатів і офіцерів і “тільки саме життя зробило їх не шкідливими” під час Листопадового зриву та ще роз'яснювальна робота священників, депутатів, військових капеланів, – додає Л. Цегельський⁶⁴.

Погляньмо, як відбувалася передача влади по повітах Галичини та яку роль відіграли професійні військові та представники інших станів на західноукраїнських землях.

На Бережанщині й Брідщині передачею влади керували професійні військові: *поручик* Баб'як Франц, *підстаршина* Бородайко, *чотар* Карась, *поручик* Кекіш, *майор*, *доктор медицини* Осип Конишевич, *поручик* Козловський, *булавний* Лямбінг, *сотник* Олексин Ж. В., *чотар* Сікорик⁶⁵, а в Бродах: *хорунжий* Оришин Степан, *підхорунжий* Швалюк Микола, *сотник* Подолук – комендант військового гарнізону, начальник пошти Северин Левицький став повітовим комісаром. “При допомозі старшин, що саме тоді були у відпустці в Бродах і втаємничених стрільців із 30-го полку вони роззброїли старшин і стрільців інших національностей. Старшини й підстаршини українці вийшли з касарень (казарм – *уточ. Г. Л.*) і обсадили важливі військові й адміністративні об'єкти. Комендантом міста став *поручик* Ярослав Олесишин”, – наголошує отець-доктор Іван Лебедович⁶⁶.

Про те, що кадрових військових явно не вистачало, свідчать хоча б приклад переобрання влади в Жидачеві, де крім *вістуна* Біденчука Івана та *чотаря* Голембйовського Івана, до складу Тимчасового Військового Комітету входили: директор школи Білинський Іван, абсолювент теології Хомин Петро, священник Щербатюк Іван з Жидачева⁶⁷.

На Коломийщині й по всьому Покуттю та частково на Гуцульщині (повіти: Коломия, Городенка, Снятин) душею військового комітету в Коломийському повіті були *поручики*: *доктор* Володимир Бемко, Омелян Паліїв та десяток *священників* з Коломиї, Залуча, Белелуї, Лісок,

⁶⁴ – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях України... С.40; Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. 313 с.

⁶⁵ – Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії. [Текст]. Вінніпег: THE NEW PARHWAY PUBLISHERS LTD, 1963 326с. С. 54; Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 156.

⁶⁶ – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 156; Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії... С. 65.

⁶⁷ – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року... С.156; Лебедович І. Полеві духовники УГА... С. 45.

Грушки, Обертина, Росохача, Старого Гвіздця, Винограда, Кútів, Підгайців та шкільний інспектор В. Навроцький (отець)⁶⁸.

“Перед переворотом у Коломиї стояли залогою коші двох австрійських полків – 24-й полк піхоти і 36-й полк стрільців. Окружним військовим комендантом був *сотник* Теодор Приймак⁶⁹, а його ад’ютантом – *хорунжий* Іван Данишук. Заступником був *поручик* В. Бемко, а шефом штабу – *поручик* Омелян Паліїв, який зорганізував і пустив в рух весь командний апарат, понаставляв на всіх командних місцях найвідповідальніших старшин і довів до того, що Покуття стало незабаром найкраще зорганізованою округою Східної Галичини. Комендантом міста був *поручик* Степан Галібей, комендантом поліції – *чотар* Іван Васишин, а в телефонній сотні – *хорунжий* Кабарівський. Інтендантом був *поручик* Михайло Татух, а *капеланом* залоги – о. Микола Яросевич. Старшинську школу вів *поручик* Микитюк, а за вишколом доглядав *сотник* Рімаль (чужинець).

Повітовий комісаріат очолив Іван Стрийський. Начальником військового суду був *сотник аудитор* Жук і *сотник* Зволинський, а начальником Окружного суду був радник Чернявський. В містечку Заболотіві містився піхотний вишкіл під командою *поручика* Якова Голоти, що мав понад 100 стрільців.

Окружна військова команда розпоряджалася ще граничним (прикордонним – *уточ. Г. Л.*) куренем в Городенці (комендант – *сотник* Світлик), граничним куренем у Снятині (комендант – *сотник* Небиловець) і граничною сотнею в Кутах”, – підкреслювали сучасники⁷⁰.

Про творців листопадового чину в Березовах (тоді – Коломийського повіту) згадував випускник учительської семінарії Іван Антонович Кузич-Березовський (Збрін, 1898 – 4.11.1977), якого як учасника Першої світової війни осінь 1918 року застала у званні *підстаршини-телеграфіста* (вчився у Сх. Австрії), що був призначений служити в Катеринославі в 43-й господарській дивізії. З 1 жовтня 1918 прибув у відпустку додому. Підготовкою щодо передачі влади керував *сотник* Ілько Бодруг (26.08.1893-1929; з Березова Вижного), *чотар* УСС Іван Генік (Катунів, 1891-18.04.1923; з Березова Нижного), *чотар* УСС Григорій Голінський (9.03.1895-27?.06.1941; з Березова Вижного), *чотар* Петро Васкул (8.05.1895 - 2.08.1941; з Березова Вижного), *чотар* Петро Арсенич

⁶⁸ – Коломия й Коломийщина. Зб. споминів і статей про недавнє минуле. / Ред. Богдан Романенчук. – НТШ Укр. архів. Т. 46. [Текст]. Філадельфія: Вид-ня комітету коломиян, 1988. 980 с. С. 751; *Лебедович І.* Полеві духовники УГА... С. 47; *Гуцуляк М.* Перший листопад 1918 року С. 157.

⁶⁹ – *Гуцуляк М.* Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 157; Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. В 5-и т. Т.4... С. 163-164.

⁷⁰ – Коломия й Коломийщина. Зб. споминів і статей про недавнє минуле... С. 75.1

(Марусіків, 10.07.1894 – 29.11.1976; з Березова Нижного)⁷¹, *старший десятник* Іван Арсенич-Березовський (Сарамчіків, 1889-1927; з Березова Нижного) – урядник урядової пошти⁷². Вже 19 жовтня 1918р. в домі Івана Ґеника (Катунового) в Н. Березові була нарада, а 20 жовтня – неділя, був погідний і теплий день – далі відбувалися наради в Коломиї. Владу перебравли мирно.

На Надвірнянщині (Ґуцульщина) передачею влади в селах Дора, Микуличин, на лінії Делятин-Ворохта як комендант "Ґуцульських сотень" із допомогою колишнього австрійського *фельдфебеля* Яківчука керував отець Михайло Ґанушевський (1880-9.02.1962), батько 9 дітей, знавець кількох іноземних мов, роззброюючи австрійські і угорські війська та відправляючи їх додому, забезпечив мирну передачу влади⁷³.

У Станиславів наказ привіз д-р Іван Макух, адвокат з Товмача. Владу перебрали швидко. Персональний склад міського уряду: посадник міста – проф. гімназії Павло Чайківський, харчовий уряд – проф. Михайло Лаврів, начальник дирекції шляхів – інж. Іван Мирон (від січня – Державний секретар тої ж ділянки в Уряді ЗУНР); санітарний шеф – д-р Володимир Янович, місцевий лікар і громадський діяч; шкільний інспектор – проф. Ґнат Павлюх; прилюдна безпека – учитель Іван Слободянюк; справи селянства: вийти сіл Чернів – Корольок і Радчі – Остап'як. Комендантом поліції був поручик Степан Калинович. В Станиславові було 300 людей жандармерії, а їх комендантом був поручик Вашук⁷⁴.

Для віддалених повітів Галичини під Карпатами таких як Турка військових не вистачило взагалі, а тому 1 листопада 1918 року отець Іван Федевич перебрав владу у повіті разом з отцем Григорієм Морозом від австрійських урядників, а "селяни з села Лип'є під проводом свого пароха отця Юліана Присташа зібралися у Хащові й під проводом чо-

⁷¹ – *Арсенич П.* Березуни. Івано-Франківськ, 1994. 31 с. С.7, 12; Березуни: Біографічні відомості. / Упоряд. *М. Томащук, С. Симчич, С. Перцович.* Коломия: Вік, 1995. 77 с. С. 30, 32; *Ґеник Л.Я.* Релігійно-моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини кінця ХІХ - початку ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 2000. 272 с. С. 24, 41-42, 43, 45, 183; Звіт Дирекції ц. к. ІІ гімназії в Коломиї за рік шкільний 1913 – 1914. Коломия, 1914. 41с. // Архів Коломийської гімназії. С.26; *Ігнатюк О. В.* Комендант сотні Легіону УСС та Ґуцульського куреня УГА Григорій Голинський-Ґурбіч (1895 – 1941) // "Європейський вибір України в контексті безпекових викликів та сучасних реалій". Київ: Київський міжнародний університет, 2016. С. 132-135.

⁷² – Коломия й Коломийщина. Зб. споминів і статей про недавнє минуле. / Ред. Богдан Романенчук. – НТШ Укр. архів. Т. 46. Філадельфія: Вид-ня комітету коломиян, 1988. 980 с. С. 761.

⁷³ – *Лебедович І.* Полеві духовники Української Галицької Армії... С. 47-51.

⁷⁴ – Альманах Станиславської землі. Збірн. матеріалів до історії Станиславова і Станиславщини. В 2-х т. Т. 1. / Ред. – упоряд. Б. Кравців, М. Климишин. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен – Париж, 1975. 959 с. С.84-90; *Арсенич П.І.* Станиславів – столиця ЗУНР. Івано-Франківськ – Снятин: Управління к-ри Івано-Франківської облдержадміністрації 1993. 56 с.

таря Василькова та отця Присташа роззброїли станицю жандармерії в Лімній”, – підкреслює о. Іван Лебедович⁷⁵.

На Яворівщині, батьківщині митрополита А. Шептицького, що сам мав військову підготовку, владу перебирали: *чотар* Волощак Дмитро, *хорунжий УСС* Хархаліс Микола, *стрільці* Британ Степан та Старчак Теодор, *старший десятник* Квас Йосиф, абсолювент теології Британ, отець Крайник Омелян – парох Яворова і катехит української гімназії, студент гімназії Маренін М. К., а в повіті зміну влади здійснили самі священники⁷⁶.

Іноді було якраз навпаки, про що свідчать події в повіті Ярослав. Члени Військового Комітету: отець-канонік Кипріян Хотинецький, о. Омелян Погорецький, о. Григорій Канда та його сотрудник Юрій Шумський, суддя Кімакевич та гімназійний професор Ковальський взяли за зміну влади, але військових сил забракло, бо “хоч у Ярославі стояли кадри 77 і 34 полків, в яких було багато українських вояків, але не було кому обійняти команду, щоб обсадити місто і залізничний міст на річці Сян. Найвищий рангою був один сотник, який на нарадах, разом з військовими, виступав із закидами ламання військової присяги і карності. Через це наради розбились”, – згадував отець Іван Лебедович⁷⁷.

Як видно з опублікованих документів, самі ж учасники Листопадового чину наголошують, що незважаючи на революційну атмосферу, в якій жило наше громадянство, до військового перебігу подій, тобто передачі влади від Австро-Угорщини до українських представників, більшість політичних діячів були фактично не готові і до останнього надіялися на мирне здобуття влади, а тому саме кадрові військові та ті, що перебували на військовій службі, змушені були самі займатися практичною підготовкою до зміни влади в Східній Галичині на місцях у всіх 48 повітах не за допомогою військових-кадровиків, а в переважній більшості повітів за сприяння цивільних добровольців⁷⁸.

Підсумовуючи необхідно підкреслити наступні висновки:

І) Із чотирьох можливих варіантів отримання чи здобуття влади (мирний і три військові) українцями після Першої світової війни, вони скористалися лишень можливістю отримати владу мирним шляхом передачі її від австрійської влади, але все необхідне для утримання цієї влади в українських руках наші політичні представники не зробили й не підготували до кінця, а тому закономірно, що державу ЗУНР проголо-

⁷⁵ – Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії... С. 43.

⁷⁶ – Гуцуляк Михайло. Перший листопад 1918 р... С. 159; Лебедович І. Полеві духовники УГА С.40-41.

⁷⁷ – Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії... С. 37.

⁷⁸ – Гуцуляк Михайло. Перший листопад 1918 р. на західноукраїнських землях України... с. 31-156; Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). В 5-и т. Т. 1. / Кер. роб. і відпов. ред. проф. О. Ю. Карпенко. Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2001. 584с.; Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії... С. 31-156.

сили, але не мали достатньо військових сил і засобів, щоб її захистити, а тому швидко її втратили і стратегічної мети – створення держави Україна – не досягли.

II) Українці мали можливість здійснити й підготувати кілька військових варіантів здобуття й утримання влади за собою на території етнічних українських земель.

Варіант перший при умові мирного отримання влади передбачав такі обов'язкові елементи підготовки заздалегідь:

- відбір офіцерського кістяка і вибір головнокомандувача майбутньої української армії, організація Генерального штабу, а ним формування сухопутних військ, морського та військово-повітряного флоту (*не зроблено заздалегідь*), а те що зроблено під час самої революції, то було невдало і фатальною помилкою галичан – вважають кадрові військові, а згодом помилками центральної київської виконавчої влади, яка, як писав колишній січовий стрілець д-р Остап Грицай, “не мала одного, могутнього духом, словом і залізною волею провідника”, бо “всі отамани, міністри й дипломати найкращу армію засуджували згори на загин, а наслідками не журилися ні трохи”⁷⁹;

- попереднє таємне створення регулярної української армії та її військових частин, її тилового забезпечення (*формування почалося аж після взяття влади без наявності достатньої кількості командно-офіцерського складу*⁸⁰);

- попереднє здобуття зброї та боєприпасів, військових складів амуніції, зброї і боєприпасів, техніки і засобів пересування (коней, возів, фуражу) (*почався облік аж після початку військових дій у Львові*)⁸¹;

- визначення й проведення демаркаційних ліній розмежування та створення прикордонних застав та набір прикордонників (*не зроблено*);

- охорона всіх об'єктів стратегічного значення кожної цивілізованої держави (дороги, переправи, мости, залізниці) та діяльності пошти, телеграфу й зв'язку (захоплено швидко, *але кваліфіковану охорону не забезпечено*);

- формування української розвідки та контррозвідки (*не зроблено*);

- поступове таємне створення із демобілізованих військових та формування української поліції (*організовувалось після здобуття влади*);

- забезпечення діяльності патріотичних українських громадських товариств та організацій, що діяли ще в правовому полі Австро-Угорщини;

⁷⁹ – Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. В 5-и т. Т. 4. С. 73-74, 82, 83, 98-99, 142-149, 183-189, 847-854; Кузич-Березовський І. Суверени України. Мічиган, 1980. 235 с. С. 203.

⁸⁰ – Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. Документи і матеріали. В. 5-и т. Т.4: Суспільно-політичні процеси і національно-культурне відродження. Уклад. Олександр Карпенко, Катерина Мицан. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. 886 с. С. 19, 21-24.

⁸¹ – Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. В. 5-и т. Т. 4. С. 33-34.

- забезпечення діяльності усіх правоохоронних органів (органів утримання ув'язнених, адвокатів і прокуратури) (*організовувалось після здобуття влади*)⁸²;

- нейтралізація всіх злочинців чи потенційно небезпечних військових елементів для держави Україна, адже на території українських земель на момент закінчення Першої світової війни стояло кілька мільйонів солдатів іноземних армій (*частково нейтралізовано не так українською владою, як капеланами, духовенством, аж згодом – частково й української владою*);

- формування й створення незалежної української судової системи (*організовано після здобуття влади українцями*);

- формування Конституції (Конституційні *основи* – “Тимчасовий основний Закон”, прийнятий 13.XI. 1918 р.) та інших законів майбутньої держави Україна (“*Проект Основ державного Устрою Галицької Республіки*”, запропонований Лізі націй 30. IV. 1921 р. урядом ЗУНРу в еміграції. У III Статті цього документу в статті 3 сказано: “В Галицькій Республіці визнається отсі три народности: українська, далі польська і жидівська. Вони користуються рівними правами на області публічного життя. Прочі народности в державі творять національні меншости, та їх права і охорону запоручує конституція”, – гарантував документ) (*підготовлено швидко й на високому прогресивно-передовому рівні*)⁸³;

- правове порозуміння із представниками різних національностей, котрі жили як національні меншини на українських землях (*було досягнуто як на законодавчому так і практичному рівні*)⁸⁴;

- відновлення шкіл і створення української освіти й медицини (у Статті IX (“*Національні права*”) в статті 22 “*Основ державного Устрою Галицької Республіки*” констатується, що “школи народні і середні мають бути зорганізовані в міру потреби зокрема для всіх трьох головних національностей та науки в сих школах мається подавати в матірній мові учеників”) (*школи досить швидко розпочали свою роботу*)⁸⁵;

- забезпечення продовольчого, енергетичного та водопостачання жителів українських міст і містечок та армії (*було організовано вчасно*);

⁸² – Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. В. 5-и т. Т. 4. С. 33-38-39; 58.

⁸³ – Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). В 5-и т. Т.1. С. 180-181; *Цегельський Л.* Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. 313с. С. 89-90; *Косів М.* Воскресають лиш там, де могили... // Дзвін. 1990. № 6. С. 89-93.

⁸⁴ – Там же.

⁸⁵ – *Геник Л.Я.* релігійно-моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини кінця XIX - початку XX ст. Івано-Франківськ: Плай, 2000, 272 с. С. 69.

- шляхи і форми створення законодавчої бази і практична діяльність виконавчої влади держави ЗУНР показали, що *було підготовлене найсучасніше на той час демократичне законодавство*⁸⁶;

- формування адміністративно-управлінського апарату на місцях (*його формували громадські активісти і священники на місцях організовано, але все це було підготовлено членами Конституанти*⁸⁷);

- організація і формування банківської сфери та створення власної української валюти (*збір власних коштів від меценатів не був здійснений, кошти здобували під час революції*);

- організація дипломатичних представництв і консульств та їх працівників, охорона українських дипломатичних представників держави Україна за її межами (*заздалегідь не створено*), формування служби зовнішньої розвідки (*не створено взагалі, спроби створити були у ході військової підготовки листопадового чину 1918 року за день-два до його початку із залучення учнів гімназій та студентів*), а формування української дипломатичної служби та дипломатичного зв'язку (*заздалегідь не створено; формування відбувалося після революції 1917-1918 рр., що й привело до дипломатичної поразки в 1923 році*).

Три інші варіанти здобуття українцями влади передбачали використання військової сили та можливість збройного повстання при умові створення попередньо (хоча б протягом 1916-1918 років) усіх згаданих вище структур майбутньої Української держави. На жаль, політичні сили Східної Галичини не розглядали взагалі можливість збройного шляху здобуття влади, хоча без нього та створених військово-правових структур заздалегідь навіть здобуту мирним шляхом владу утримати було нереально. А звідси випливають плачевні наслідки поразки і величезні мільйонні людські втрати (у Громадянській війні, внаслідок голоду 1921 та голодомору 1932-1933 років, і в результаті репресій 1918-1952 років), що зазнали галичани зокрема і всі українці взагалі по втраті Української держави.

Було кілька причин поразки українців у досягненні своєї стратегічної мети – створення незалежної держави Україна, а саме:

а) такі *ментальні риси українців як схилення перед всім іноземним, психологія ресантименту (рабська психологія меншевартості), дотримання слова перед чужими і не дотримання слова перед своїми, брак волі й невміння доводити розпочату справу до кінця, любов до легшого шляху чи безплатної дурнички, звичка вірити обіцянкам та ряд інших*

⁸⁶ – Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Документи і матеріали у 5-и т. Т.1. / Кер. роб. і відпов. ред. проф. *О.Ю. Карпенко*. Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2001. 584с.; Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відпов. ред. проф. *М. В. Кугутяк*. Т.1. Кн.1.(1919-1929). Івано-Франківськ: КПФ “Лік”, 2012. 600с.

⁸⁷ – Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). В 5-и т. Т.1. 584 с.

*рис спадкових алкоголіків, які виділяли іноземці*⁸⁸, не дозволяла розглядати нашим політикам чи посадовцям таку можливість, як збройний шлях здобуття влади⁸⁹;

б) через причину вказану вище галицькі політичні сили допустили *фатальну тактичну помилку* щодо досягнення своєї стратегічної мети – вони не провели підготовку й створення усіх необхідних державних структур заздалегідь, і перш за все формувань військового спрямування (всіх родів збройних сил, поліції та охорони, прикордонників, всіх видів розвідки та контррозвідки й дипломатичних служб), не розділили (завчасно) свою етнічну територію на військові округи, не передбачили їх відмінні тактику й стратегію захисту та не визначили керівників кожного із них;

в) українські політики (ЗУНР і УНР) виявились ментально-психологічно й військово-стратегічно не готовими до самого процесу державотворення, оскільки не склали, не підготували й не передбачили жодного із 3-х варіантів військового шляху здобуття влади українцями й необхідності захисту держави Україна від її найближчих сусідів, а також не здійснили жодних дій, щодо накопичення фінансових ресурсів для створення валютного запасу майбутньої держави Україна;

г) до того ж галицькі політики стратегічно не врахували можливість військових інтервенцій, а значить не створили прикордонних військ та не підготували частину збройних сил для захисту української держави (ні психологічно, ні тактично, ні військово-технічно, ні кадрово).

Уважний аналіз спогадів українських депутатів Австро-Угорського парламенту⁹⁰, учасників Листопадового чину⁹¹, представників політичних партій⁹², документів Західно-Української Народної Республіки⁹³ показав, що політичні представники Галичини навіть не передбачали інтервенції зі Сходу чи з Заходу щодо Української держави, не воло-

⁸⁸ – Кузич-Березовський І. Суверени України. Мічиган, 1980. 235 с. С. 203-204-206, 208.

⁸⁹ – Віконська Д. За силу і перемогу. Психологія ресантименту // Визвольний шлях. 1956. Кн.8 (серпень). С.864-872; Костомаров М. Дві руські народності / Пер. О. Кониський; 3 перед. Д. Дорошенка. Київ - Ляйпціг: Українська накладня, 1906.111 с.; Лебедович І. Полеві духовники УГА... С37.

⁹⁰ – Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. Львів – Жовква: друкарня оо. Василіян, 1926. 736 с.

⁹¹ – Гуцуляк Михайло. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях України зі спогадами та життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину. Київ: Либідь, 1993, 405 с.; Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк – Філадельфія – Львів: Булава, 1960. 313 с.

⁹² – Кугутяк Микола. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху XIX ст. – 1939рр. Івано-Франківськ, 1993. 199 с.

⁹³ – Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Документи і матеріали у 5-и т. Т. 1, 4. / Кер. роб. і відпов. ред. проф. О. Ю. Карпенко. Івано-Франківськ: Лілея –НВ, 2001, 2008. 584 с.; 886 с.

діли реальними стратегічними планами великих держав Європи, у тому числі й своїх найближчих сусідів, щодо перспектив їх розвитку та перспектив існування України як держави.

Звідси можна зробити висновки, що українські політики Галичини, особливо українські депутати Австро-Угорського парламенту були:

- або надто слабкими і не бачили стратегічної мети – проголошення Української держави;

- або не були готові взяти на себе відповідальність за підготовку і проведення військової операції щодо встановлення української влади, організації та збройного захисту Української держави.

З точки зору військової науки про володіння *стратегією і тактикою* можна зробити наступні висновки:

а) *стратегічних військових планів* щодо отримання влади та створення держави Україна самими українцями просто *не існувало*;

б) з т. з. *військової тактики* Листопадова революція в Галичині 1918 року була *проведена блискуче*, враховуючи короткий час її підготовки, але це була лише часткова військова операція тактичного характеру щодо захоплення українцями влади, але взяття влади – не означає її утримання, а з т.з. стратегії – програна. Хоча вона свідчить про те, що якби українські політичні лідери заздалегідь стратегічно і тактично підготували різні військові варіанти своїх дій від часу після Лютневої 1917 р. до Листопадової революції 1918 року та забезпечили собі міжнародну дипломатичну та військову підтримку, то могли б відстояти незалежність Української держави.

Звідси ми робимо висновки, що з т. з. військової науки Листопадова революція 1918 року в Галичині як маленький тактичний момент була *успішною*, але з погляду військової стратегії:

1) політичною елітою Галичини передбачалося здобуття влади українцями після розвалу Австро-Угорщини тільки мирним шляхом, але зовсім не розглядалося її здобуття шляхом збройного повстання та утримання її в руках українців;

2) як військова операція Листопадова революція заздалегідь не передбачалася і *готувалась всього кілька днів до здійснення*, а виконувалась українськими військовими, що служили в австрійській армії, студентами й гімназистами, духовенством, громадськими діячами й пройшла переважно мирно в 2-3 дні по всій Західній Україні;

3) проводилася експромтом й то лише через втручання маленької частини патріотично настроєних і відповідальних військових-українців – офіцерів і старшин діючої Австро-Угорської армії та частини січових стрільців Легіону УСС, священниками – але завершилася лишень тимчасовою перемогою;

4) кінцева, стратегічна мета Листопадового чину 1918 року – *проголошення незалежної соборної Української держави в межах етнічних українських земель* (див. Карта 3) – галицькими політиками не передба-

чалася (хоча відстоювалася ними на Брестській мирній конференції 1918 року й була підтримана цим мирним договором)⁹⁴ і тому досягнута не була через те, що не передбачалася й не готувалася взагалі; вона почала розглядатися галичанами аж після проголошення ЗУНР як вимушена реакція на реальні міжнародні обставини;

5) при досягненні *стратегічної мети* українського народу – *здобуття державної незалежності* – не були скоординовані зовнішньополітичні та внутрішньополітичні дії українських політичних еліт (галицької і наддніпрянської) щодо форми державності та її фінансового забезпечення;

6) військова підготовка щодо: кадрового формування українських військових частин, їх оснащення технікою, зброєю та боєприпасами, тилове забезпечення і продовольче постачання не було заздалегідь продумано й підготовлено, тому здійснювалося після проголошення УНР і ЗУНР, а поділ на військові округи (здійснено лише Центральним Військовим Комітетом у другій половині жовтня 1918 року)⁹⁵ майже виключно на ентузіазмі самого українського народу в умовах іноземної інтервенції на території, де була зруйнована інфраструктура (навіть хати були спалені й люди жили в землянках) після тривалої Першої світової війни, що підтверджують документи і спогади очевидців тих подій;

7) дипломатичний захист інтересів держави України на міждержавному рівні теж не готувався заздалегідь, і, незважаючи на титанічні зусилля й талант окремих дипломатичних представників України (Л. Цегельського, Левитського, Севрюка та інших), своєї стратегічної мети вони не досягли через внутрішньополітичні розбіжності українських державних і політичних лідерів та московськими диверсіями всередині України, що підтверджують опубліковані в УРСР у 1967р. документи⁹⁶.

8) “По Першій світовій війні з 10 народів (естонці, латиші, литовці, угорці, чехи, словаки, боснійці, хорвати, поляки, українці), що до війни були бездержавними, в тому числі й найбільший з-поміж них наш народ, користаючи з революцій австрійської, німецької й московської, приступили до будівництва власних держав. З-поміж них не зумів побудувати власну державу лише наш народ”⁹⁷, – з гіркотою констатує історик і військовий І. М. Кузич-Березовський (Михасишин).

⁹⁴ – *Нагаєвський І.* Історія Української держави двадцятого століття. Рим-Київ: Український письменник, 1989 – 1994. 413 с.; *Ярославин С.* Визвольна боротьба на Західно-Українських землях у 1918 – 1923 роках. Філадельфія: Америка, 1956. 182 с.

⁹⁵ – Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. В. 5-и т. Т.4. С. 33-34.

⁹⁶ – *Кузич-Березовський І.* Суверени України. Мічіган, 1980. 235 с. С. 206-208.

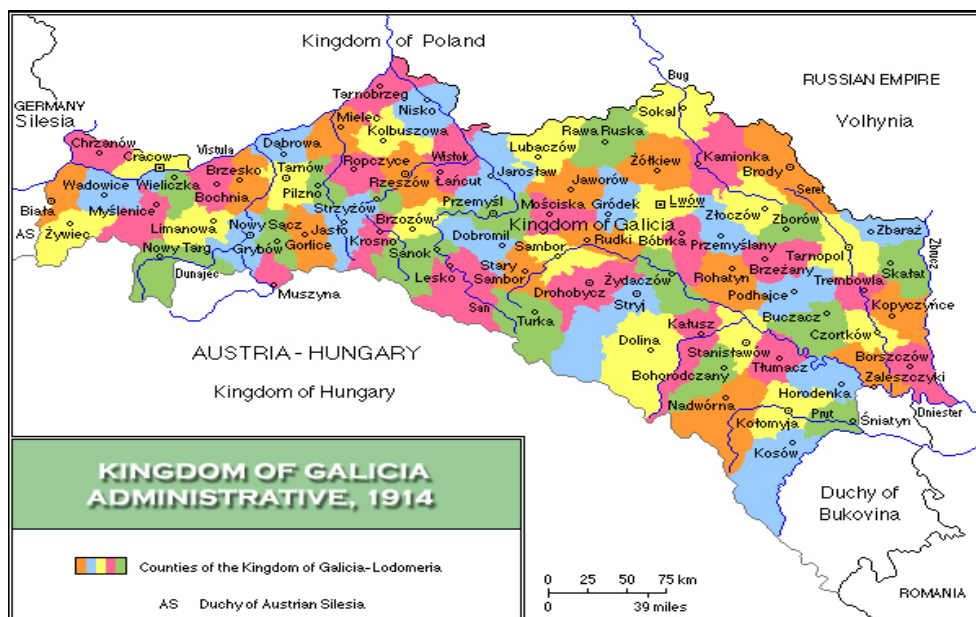
⁹⁷ – *Кузич-Березовський І.* Суверени України... С. 202.

Галичина, Буковина і Закарпаття у складі Австрії

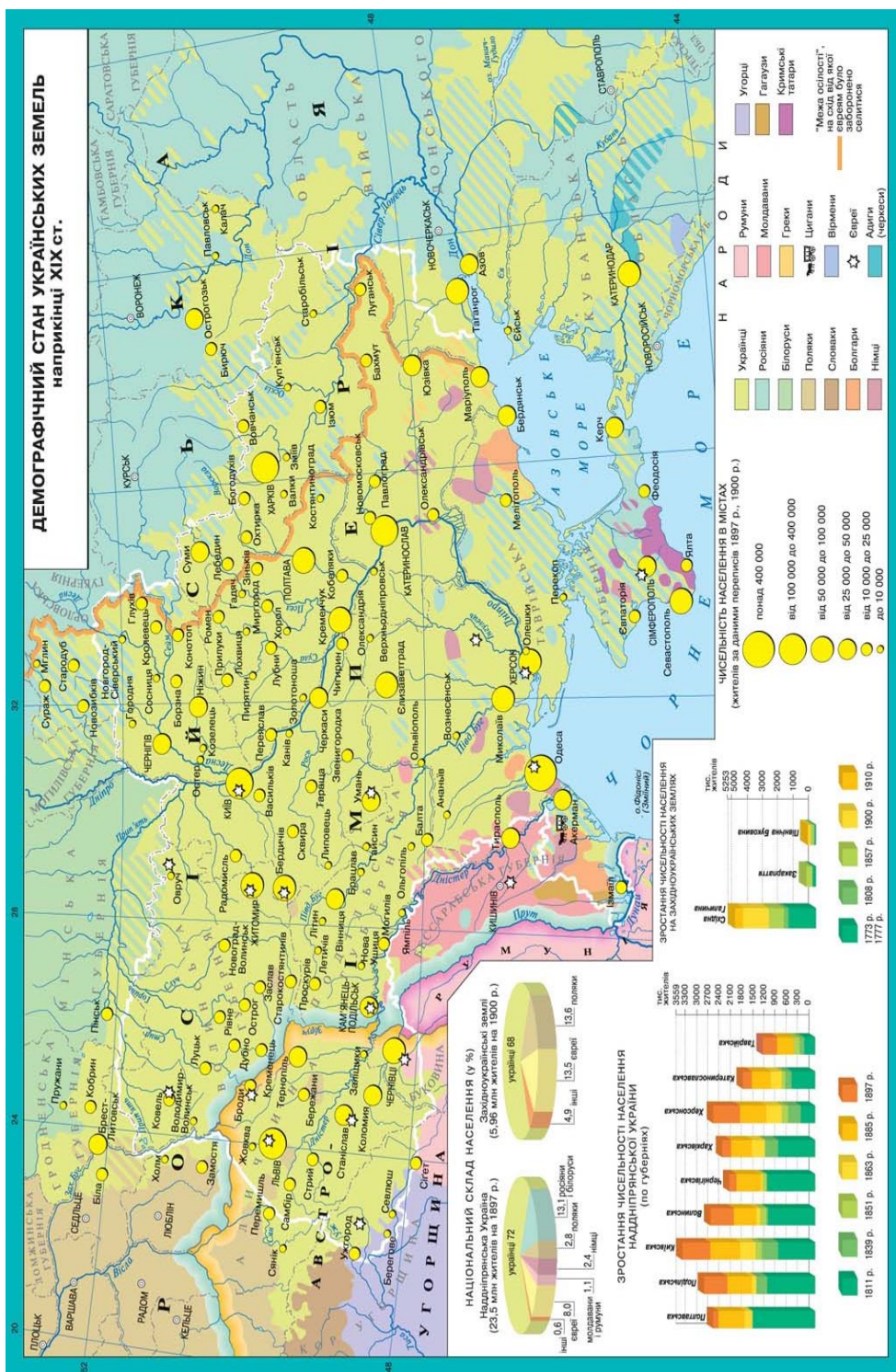

Умовні позначення: 1. Богемія, 2. Буковина, 3. Карінтія, 4. Країна, 5. Далмація, 6. Галичина і Володимирія, 7. Австрійське помор'я, 8. Нижня Австрія, 9. Моравія, 10. Зальцбург, 11. Австрійська Сілезія, 12. Штірія, 13. Тіроль, 14. Верхня Австрія, 15. Форарльберг, 16. Угорщина, 17. Хорватія і Словенія, 18. Боснія і Герцеговина.

Карта 1. Адміністративний поділ Австро-Угорщини кінця XVIII ст. – на поч. XIX ст.

Карта 2. Адміністративний поділ Галичини і Володимирії в 1914 р. в складі Австро-Угорщини [81].

Карта 3. Демографічний стан українських земель наприкінці ХІХ століття (ук).

Література

1. Альманах Станиславівської землі. Збірн. матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. В 2-х т. Т. 1. / Ред. - упоряд. Б. Кравців, М. Климишин. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен – Париж, 1975. 959 с., Т.2. 1985. 900с.
2. Броди і Брідщина. Історично – мемуарний збірник. / Ред. Я. Чумак. Торонто, 1988. 671 с.
3. Бучач і Бучаччина. Історично-мемуарний збірник. / Ред. М. Острове-рха. Нью-Йорк – Лондон – Париж – Сідней – Торонто, 1972. 943 с.
4. Городенщина: Історично-мемуарний збірник / Ред. Г. Марунчак [Текст]. Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978. 870 с.
5. *Гуцуляк Михайло*. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях України зі спогадами та життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину. Київ: Либідь, 1993. 405с.
6. Жовтневий диплом [URL] // [http://ru.wikipedia.org/wiki/Октябрьский диплом \(нім. м. Oktober diplom\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Октябрьский_диплом_(нім._м._Oktober_diplom)) //13.05.2014/21:56:02.
7. Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Документи і матеріали у 5-и т.1 - 5. / Кер. роб. і відпов. ред. проф. О. Ю. Карпенко. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. Т.1. 584с.; Т.4. 886с.
8. Зборівщина. Над берегами Серету, Стрипи і Золотої Липи: Історично-мемуарний збірник / Ред. кол. Б. Гошовський, В. Верига, А. Жуковський. Торонто – Нью-Йорк – Париж – Сідней, 1981. 1056с.
9. Звіт Дирекції ц. к. II гімназії в Коломиї за рік шкільний 1913 – 1914. Коломия, 1914. 41с. // Архів Коломийської гімназії.
10. Історично-мемуарний збірник Чортківської округи / Ред. колегія: Ольга Соневицька, Богдан Стефанович, д-р Роман Дращиньовський. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто. 1974. 923с.
11. Коломия й Коломийщина. Зб. споминів і статей про недавнє минуле. / Ред. Богдан Романенчук. НТШ Укр. архів. Т. 46. Філадельфія: Вид-ня комітету коломиян, 1988. 980 с.
12. *Лебедович І.* Полеві духовники Української Галицької Армії. Вінніпег: THE NEW PARHWAY PUBLISHERS LTD, 1963 326с.
13. *Нагаєвський І.* Спогади полевого духівника / отець-доктор Ісидор Нагаєвський. Торонто: Українська книжка, 1985.
14. Рогатинська земля / Зб. істор.-мемуарн. матеріалів. В 2-х тт. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто. Т.1. 1989. 998с.; Т.2. 1996. 845с.
15. Стрийщина: історично-мемуарний збірник Стрийщини, Соکیلщини, Болахівщини, Долинщини, Рожнятівщини, Журавенщини, Жидачівщини і Миколаївщини. / Ред. І. Пеленська, К. Баб'як. В 2-х тт. Т.1. Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней, 1986. 634с.
16. *Тисовський Ол.* Пласт. Львів: з друк. НТШ, 1913. 48 с.
17. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відпов. ред. проф. М. В. Кугутяк. Т.1. Кн.1. (1919-1929). Івано-Франківськ: КПФ “Лік”, 2012. 600с.

18. УСС: Українські січові стрільці, 1914-1920 / За ред. Б. Гнаткевича та ін.; Лл. оформл. І. Іванця. Репринт. Вид. 1935р. Львів: Слово, 1991. 160с.
19. *Цегельський Л.* Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. 313с.
20. Шляхами золотого Поділля / Регіональний збірник Тернопільщини. Т. II. Філадельфія, 1970. 280с.
21. Яворівщина і Краковеччина. Регіональний історико-мемуарний збірник. / Ред. В. Лев і В. Барагура. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто. 1984. 852 с.
22. *Адамович С.В.* Станиславів у часи лихоліть Великої війни (1914-1918). Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. 80с.
23. *Андрухів І.О.* Західноукраїнські товариства “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”, “Луг”. Івано-Франківськ. 1992. 78с.
24. *Андрухів І.О.* Українські молодіжні товариства Галичини: 1861 – 1939 рр. (Короткий історичний нарис). Івано-Франківськ, 1995. 72 с.
25. *Арсенич П.* Березуни. Івано-Франківськ, 1994. 31 с.
26. *Арсенич П.І.* Станиславів – столиця ЗУНР. Івано-Франківськ – Снятин: Управління к-ри Івано-Франківської облдержадміністрації 1993. 56 с.
27. *Баранський К.* Станиславів до і після 1919 року. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. 104с.
28. Березуни: Біографічні відомості. / Упоряд. М. Томащук, С. Симчич, С. Перцович. Коломия: Вік, 1995. 77 с.
29. *Боберський І.* Українське сокільство: 1894 – 1939. Львів: Вид-во Сокіл-Батько, 1939. 16с.
30. *Великий А.Г.* З літопису християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. В 9-и тт. Рим: Вид-во оо. Василян: Т.VIII. 1976. 275с.; Т. IX. 1977. 304с.
31. *Великочій В., Гаврилів Б.* Дмитро Вітовський (1887-1919). Документальний нарис. Івано-Франківськ, [б. в.], 1996. 74с.
32. *Великочій В.С.* Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР (до 85-ліття ЗУНР). Івано-Франківськ: Плай, 2003. 278с.
33. *Великочій В. С.* Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914-1919 рр.; монографія / *Володимир Великочій.* Івано-Франківськ: Вид-во Центру інформаційних технологій Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2009. 812с.
34. *Віконська Д.* За силу і перемогу. Психологія ресантименту // *Визвольний шлях.* 1956. Кн.8 (серпень). С.864-872.
35. *Геник Любов.* Ідея федерації Австрії й ЗУНР // *Визвольний шлях.* 2003. №1. С.36-45.
36. *Геник Любов.* Митрополит А. Шептицький у боротьбі за український університет у Львові в I чверті XX ст. // *Рідна школа.* 2003. № 3. С.18-20.
37. *Геник Л.Я.* Іван Франко і “ходачкова” шляхта Березова // *Прикарпатський вісник НТШ.* Слово. 2014. №2 (26). 396с. С.309-328.

38. *Геник Л.Я.* Релігійно-моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини кінця XIX-початку XX ст. Івано-Франківськ: Плай, 2000. 272с.
39. Демографічний стан українських земель наприкінці XIX століття [Історична карта] // [URL]: [http://ukrmap.su/program2009/uh9/Maps/11.02.2019 20:12](http://ukrmap.su/program2009/uh9/Maps/11.02.2019%20:12).
40. *Дністрянський М.С.* Кордони України. Територіально-адміністративний устрій. Львів: Світ, 1992. 144 с.
41. Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. В 10-и т. Т. 1-10. /Гол. ред. В. Кубійович. – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 – 1984.
42. Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. Ілюстрована історія / Авт. ідеї, гол. ред. і кер. автор. кол. *Микола Кугутяк*. Львів – Івано-Франківськ: “Манускрипт – Львів”, 2008. 524с.; іл.
43. Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Уряди. Постаті / Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України; гол. ред. ради *Ярослав Ісаєвич*; упоряд. *Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Столяр*. Львів, 2009. 350с.
44. *Ігнатюк О.В.* Комендант сотні Легіону УСС та Гуцульського куреня УГА Григорій Голинський-Гурбіч (1895 – 1941) [Текст] // “Європейський вибір України в контексті безпекових викликів та сучасних реалій”. Київ: Київський міжнародний університет, 2016. С. 132-135.
45. Історія Австрії [URL] // <http://uk.wikipedia.org/wiki//11.04.2014/1:19:05>.
46. Історія січових стрільців: 1917 – 1919. Воєнно – історичний нарис. Київ: Україна, 1992. 347 с.
47. *Карпенко О.Ю.* З історії Західно-Української Народної Республіки (до 85-річчя з дня народження проф. О. Ю. Карпенка) / За ред. *М. Кугутяка*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2006. 494с.
48. Конституції Австрійської імперії та Австро-Угорської монархії [URL] // http://histans.com/?termin=Konstitutsi_Avstriskoy_imperii // 13.05.2014/ 21:26:46.
49. *Косів М.* Воскресають лиш там, де могили... // Дзвін. 1990. № 6. С. 89-93.
50. *Костомаров М.* Дві руські народності / Пер. О. Кониський; 3 перед. Д. Дорошенка. Київ – Ляйпціг: Українська накладня, 1906. 111 с.
51. *Костів Кость.* Конституційні акти відновлення Української держави 1917-1919 років та їхня політично-державна якість / д-р Кость Костів. Торонто: Українська друкарня. 1964. 186с.
52. *Кугутяк Микола.* Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху XIX ст. – 1939рр. Івано-Франківськ, 1993. 199с.
53. *Кузич-Березовський І.* Березівське боярство на тлі історії України. Детройт: Наклад. автора, 1962. 320 с.
54. *Кузич-Березовський І.* Суверени України. Мічіган, 1980. 235 с.
55. *Кучабський, Василь.* Корпус Січових Стрільців / Василь Кучабський. Корпус Січових Стрільців. Воєнно-історичний нарис. Ювілейне ви-

- данья: 1917-1967 з доповненням новими матеріалами. Чикаго: друкарня видавництва Миколи Денисюка, 1969. 663с. + іл.
56. *Лазарович М.В.* Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба / Микола Лазарович. Тернопіль, Джура, 2005. 592с.: іл.
57. *Левицький К.* Великий зрив (До історії української держави). Львів: Червона Калина, 1931. 161с.
58. *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. Львів – Жовква: друкарня оо. Василіян, 1926. 736с.
59. *Леник В.* Українська організована молодь (молодіжні організації від початків до 1914 року). Мюнхен – Львів: 1994. 215с.
60. *Литвин М.Р., Науменко К.Є.* Військова еліта Галичини. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. 376 с.
61. *Литвин М.Р., Науменко К.Є.* Історія галицького стрілецтва. Вид. 2-е. Львів: Каменяр, 1991. 200 с.
62. *Литвин М.Р.* Проект “Україна”. Галичина в Українській революції 1917-1921 / *Микола Литвин.* Харків: Фоліо, 2015. 380с., іл.
63. *Монолатій Іван.* Українські легіонери. Формування та бойовий шлях Українських Січових Стрільців: 1914-1918. Київ: Темпора, 2008. 88с., іл.
64. *Нагаєвський І.* Історія Української держави двадцятого століття. Рим - Київ: Український письменник, 1989 – 1994. 413 с.
65. *Полонська-Василенко Н.* Історія України: У 2-х т. Т. 1. До середини XVII століття. Київ: Либідь, 1992. 640 с.; Т. 2. Від середини XVII століття до 1923 р. Київ: Либідь, 1992. 608 с.
66. *Рудницький С.Л.* Чому ми хочемо самостійної України? / Упор., передмова О. І. Шаблія. Львів: Світ, 1994. 416 с.
67. *Савчук Б.* Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина XIX ст. – кінець 30-х рр. XX ст.). Івано-Франківськ: Плай, 1999. 136с.
68. *Савчук Б.П.* Український Пласт: 1911–1939 [*Текст*]. Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1996. 264 с.
69. *Сохоцький І.* Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові. Філадельфія: Америка, 1951. 105 с.
70. *Тейлор А. Дж.Т.* Габсбурзька монархія 1809–1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини / А. Дж.Т. Тейлор. Львів: ВНТ–Класика, 2002. 268 с.
71. *Тинченко Я.Ю.* Військово-морські сили України. 1917-1921: науково-популярне видання / худож. Богдан Піргач. Київ: Темпора, 2012. 116с., іл.
72. *Тинченко Я.Ю.* Герої неба: пілоти визвольної війни 1917-1920 рр. / худ. Тарас Штих. Київ: Темпора, 2010. 200с., іл.
73. *Тинченко Я.Ю.* Панцирні потяги, панцирники та залізничні війська у визвольній війні 1917-1920 рр. / худ. Тарас Штих. Київ: Темпора, 2012. 112с., іл.
74. *Тищик Б.Й.* Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Історія держави і права. Львів: Тріада плюс, 2005. 382с.

75. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. XIX ст. – перша пол. XX ст.). Тернопіль: Економічна думка, 2001. 695с.
76. Харук А, Кондратьєв В., Хайрулін М. „Анатра”: літаки одеського авіабудівного підприємства, 1910-1922 рр. Київ: Темпора, 2008. 80с., іл.
77. Цьольнер Е. Історія Австрії / Пер. з нім. Р. Дубасевич, Х. Назакевич, А. Онишко, Н. Іваничук. Наук. ред.: В. Расевич. Монографія. / Еріх Цьольнер. Львів: Літопис, 712с.
78. Ярославин С. Визвольна боротьба на Західно-Українських землях у 1918 – 1923 роках. Філадельфія: Америка, 1956. 182 с.
79. Австрия в Новое время //История Австрии [URL]//<http://ru.wikipedia.org/wiki//10.04.2014/23:48>.
80. Austria-Hungary 1867–1918 (Other names: *Österreichisch-Ungarische Monarchie*) [URL] //http://familypedia.wikia.com/wiki/Kingdom_of_Hungary//13:03:26/22.04.2014.
81. Kingdom of Galicia and Lodomeria (For the medieval Kingdom of Galicia and Lodomeria, see Kingdom of Galicia-Volhynia; Королівство Галичини та Володимирії (ua); Królestwo Galicji i Lodomerii (pl); Königreich Galizien und Lodomerien (de); Kronland of Austria (a) // http://en.wikipedia.org/wiki/Kingdom_of_Galicia_and_Lodomeria//22.04.2014/14:40:08.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 11.11.2019 р.
Рекомендовано до друку д.іст.н., професором Мандриком Я.І.,
д.політ.н., професором Федорчак Т.П.*

NOVEMBER REVOLUTION IN GALITCA IN 1918 AS A MILITARY OPERATION

L. Y. Genyk

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, st. Shevchenka, 57;
e-mail: genyk-sas@ukr.net*

The purpose of this article is to analyze the plans of Ukrainian political forces regarding the proclamation and formation of an independent state of Ukraine, and their implementation in terms of military strategy and tactics.

The article analyzes various forms (peaceful and military uprising) of preparation for the transfer or receipt of power by the Ukrainian side after the end of the First World War in the Dnieper Ukraine and in Galicia, as well as ways to achieve the strategic goal of the Ukrainian people the creation of a Ukrainian state.

Methods of analysis of archival documents, analogy, comparison, hypothetical established, that all representatives of the political parties of East

Galicia considered and focused only on the peaceful way of receiving power by the Ukrainian people in the autumn (in accordance) based on the plan developed and agreed upon the life of Prince Franz-Ferdinand with representatives of the Ukrainian side, who were represented in the Austro-Hungarian Parliament – the Reich rat. Other variants (options) of the proclamation and formation of the Ukrainian state were not foreseen, not considered, not prepared or the Galician politicians.

Military variants could theoretically have been two, but none of them were political forces, that to take up preparations for the creation of a state, have not (foreseen) predicted and not complete the training (preparation have not been made).

The only ones, who thought soberly and really saw the power version of the creation of the Ukrainian state and its protection, were Ukrainian officers and elders in retirement or who served in the Austro-Hungarian Army.

Findings. Unfortunately, due to the passivity of politicians, the preparation of a military operation on the proclamation and protection of the Ukrainian state it was started too late. And although it is just the gaining power of the Ukrainians as tactical military operation, it has been successful, but the strategic purpose (goal) – the proclamation and preservation of the state Ukraine – Ukrainians have not prepared and failed. The reason for the defeat is the mentality of Ukrainian.

Key words: *military operation, strategy, tactics; state formations of Austria-Hungary: Parliament – Reich rat, police, army, judicial authorities; Austrian and Ukrainian legislation; military training (theoretical and practical); compliance with the strategic goal, the mentality of Ukrainians.*